

ZORICA RAJKOVIĆ
(Zagreb)

NARODNA
UMJETNOST

1986 KNJIGA 23

UDK 394.25 [497.13]

Izvorni znanstveni rad

POKLADNI OBIČAJI U LOBORSKOM KRAJU

Polazeći od zapisa o pokladama u Loboru s početka našeg stoljeća autorica je pratila pokladna događanja u Loboru i okolici desetak godina [1974-1984]. Usporedila je stari zapis s podacima iz svog istraživanja. Centralno mjesto u suvremenim pokladama pripada šaljivoj pokladnoj svadbi s velikim brojem sudionika i uhodanom organizacijom. Pokladni svatovi, u mnogo skromnijem obliku, bili su sastavni dio poklada i na početku stoljeća.

Lobor je mjesto u Hrvatskom zagorju, ispod gore Ivančice, u blizini Zlatara, svega pedesetak kilometara udaljeno od Zagreba. Početkom stoljeća, između 1915. i 1918. godine, u *Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena* objavljena je monografija o Loboru odnosno tadašnjoj loborskoj župi, koja je obuhvaćala petnaest sela s centrom u samom Loboru, gdje je bila općina, škola, crkva i župni dvor [Kotarski 1915, 1917, 1918]. Monografiju je prema Radićevoj *Osnovi ...* [Radić 1897] sastavio tadašnji loborski župnik Josip Kotarski [rođen kraj Samobora; u Loboru najprije bio kapelan, a zatim, od 1881. do 1922, župnik]. Među ostalim Kotarski je opisao i pokladne običaje.

Područje koje opisuje Kotarski naziva loborskim krajem ili zajedničkim imenom "Lobor". Samo mjesto Lobor bilo je prije sjedište loborske općine i župe; vjerojatno su njemu gravitirala sva sela koja Kotarski nabroja [prema lokalnom govoru: Lo-

bor, Golubovec, Markušev breg, Vinipotek, Vojnovec, Petrova gora, Velika, Cebovec, Šipki, Vukanci, Peršaves, Delkovec, Zaveršje, Martinčina, Repne]. Danas ta sela pripadaju dvjema mjesnim zajednicama: Lobor i Golubovec, a općina im je u Zlatar Bistrici. Lobor je dakle i danas centar, ali njemu gravitira manji broj okolnih sela, bolje rečeno, ona najbliža gotovo su se stopila s Loborom [prema današnjem izgovoru: Završje, Vinipotok, Markuš breg i Vojnovec]. U Loboru je ured Mjesne zajednice, škola, pošta, crkva, župni dvor, prodavaonica živežnih namirnica i drugih kućnih potrepština, mesnica, dvije gostionice, zdravstvena stanica, Vatrogasni [DVD] dom i Lovački dom [novi Vatrogasni dom upravo je u izgradnji, na mjestu gdje se nalazio stari, a Lovački dom sagrađen je prije nekoliko godina].

Ne znam koliko se podaci Kotarskoga zaista mogu odnositi na sva sela njegove tadašnje župe i da li je ipak među selima bilo većih razlika. Opis poklada [fašnika] u monografiji Kotarskog djelomice se odnosi na sam Lobor [opis okupljanja u centru mjesta i podaci o djevojkama koje preobučene idu "poznatoj kakvoj gospi, koja je u mjestu"]; kako taj opis nije preopširan, donosim ga ovdje cjelovito, u namjeri da čitatelju, osim podataka, predoči i način na koji je pisana ta monografija.

"Fašnik". Ujutro prije dana ružde koruzu za sjeme, da ne bi crvi na njivi podjedali stabala. Kuća se izmete ujutro rano pri posvjetu, a ponajviše po tmicu, smeće se odnese na njivu, da bi djevojke prešle prije zamuž. Ako se na Fašnik više puta izmete kuća, više puta se one godine blago brije.

Muškarci čiste drvlje, šad, suhalje odsijecaju i među rašlje među svinjske laloke, da šad bolje rodi. To se radi prije podne. Objed je običan, a popodne oko dva sata već se pokažu mačkari [mačkari], sami dečki kojekako obučeni, gotovo uvijek 'svati'. Jedan se dečko opravi za mladenku s vijencem [krunom] na glavi, drugi je mladenec, podsneš, dever, podeverič, a naprijed idu tamburaši, također mačkari. Dok svati po pijacu hode, sa svih se bregova spuštaju drugi mačkari, koji se pridruže svatima, obilaze oko crkve, idu u krčmu tobože na 'stavišće', gdje se svakojake šale zbijaju. Na toj svadbi ima ciganica, soldata, rajzingera, bogaca, šepavaca, čuklavaca. Neki imaju na licu 'lafru', drugi ih sami izrežu od platna ili papira. Po manjim selima idu od kuće do kuće po tri, četiri, a ako ih je više, onda sastave muziku: prste u usta, šake na zube i lijepo slože.

Po dvije, tri djevojke se navečer obuku za mačkare i idu samo k svojim poznatima, ali nikamo daleko od doma: idu na pr. na farof ili u školu ili k drugoj poznatoj kakvoj gospi, koja je u mjestu. Ove se obično obuku za frajle, za gospe, škrljak na glavu, parazol u ruke i lijepo se vladaju, nitko ne bi rekao, da nisu gospe. Dobiju jesti kraflina i kupicu vina piti.

Dok nisu gorice posahnule, mačkari su u svakoj imućnijoj kući dobili piti vina, k siromašnima nisu ni išli.

Pod večer idu svaki k sebi doma na večeru. Večera je obilna: govedska juha, zelje sa slaninom, kolač, puran pečeni ili guska ili kakvo drugo mladince. Sada se ne pije ništa, ali kad je vina bilo, čvrsto se pilo u svakoj kući.

Pepeo koji se na Fašnik u peći načini, na Pepelnicu ujutro izgrnu iz peći i sprave, te po ljetu njime posipavaju zelje i repu, da ne dođu gusjenice. - Juhom od zelja, u kojemu se na Fašnik kuha meso, poškrope si na Pepelnicu ruke i noge, da ih kača ne ugrizne. - Te juhe malo uliju u mlake, gdje žabe regeću, da ne bi tako 'žete' [jako] regetale. - 'Kud na Fašnik meгла, tud po letu tuča.' 'Če na Fašnik dešč, bo dosta sočivja.' - Na Fašnik se ne šije, jer kokoši ne bi htjele nesti. - Na Fašnik siju djetelinu i snaže vočke.

Pepelnica . Načine 'fašnika' od slame, polože ga na kolca, voze po cesti, a drugi za njim plaću; to rade nekoliko dječaka. Cijeli dan se ne jede, navečer se pojede samo malo kruha ili graha s octom. - 'Pepelnica lepa, rodni lucni.'

Tosti četertek . Pojede se meso, što je ostalo od Fašnika, i žganci se skuhaju." [Kotarski 1917/2, 196-197]

Između 1974. i 1984. godine povremeno sam boravila u Loboru i okolnim selima istražujući običaje tog kraja, u prvom redu pokladne. Podaci iz monografije Kotarskog poslužili su mi kao polazište; štoviše, postojanje te monografije bilo je razlog i poticaj za istraživanje baš u tom kraju. Dragocjeni zapisi Kotarskog odnose se na vrijeme s kraja prošlog i početka ovog stoljeća. U istraživanju pokladnih običaja pokušala sam najprije utvrditi koliko se sačuvalo od onog što je zabilježio Kotarski, tj. koliko su podaci koje bilježi Kotarski poznati današnjim stanovnicima Labora i okolnih sela. Pri tom je valjalo razlikovati što se sačuvalo samo u sjećanju, a što u životnoj praksi, odnosno o kojim starijim običajima znaju stanovnici tog kraja govoriti samo prema predaji i osobnim sjećanjima, a koje još i danas održavaju. Zatim sam nastojala ustanoviti eventualne promjene koje su se zbivale od vremena Kotarskog do mog istraživanja, te zabilježiti suvremeno stanje pokladnih običaja i pratiti promjene koje su se događale u godinama mog istraživanja.

Kako se danas najznačajniji dio pokladnih običaja zbiva u samom Loboru, moje se istraživanje odvijalo u prvom redu u Loboru i najbližim selima, koja su ujedno i najaktivnija u pokladnim zbivanjima, a to su Vojnovec, Markuš breg, Završje i Vinipotok. Prikupljanje podataka o starijim pokladnim tradicijama obavljeno je na istom području; napominjem da su neki od mojih informatora iz Lobora prije živjeli u bližim i daljim selima negdašnje loborske župe, te su doselili u Lobor. Češće se to događalo ženama prilikom udaje, ali su doseljavali i muškarci odnosno čitave obitelji, obično nakon gradnje nove kuće. U loborskom kraju, kao i drugdje, uočljivo je pomicanje nastambi s udaljenih bregova naniže, prema prometnicama i prema lokalnom centru - Loboru.

Podaci koje o pokladnim običajima bilježi Kotarski mogli bi se razvrstati u tri osnovne skupine. Prvu čine podaci o tome što treba odnosno ne treba činiti na pokladni utorak. To su podaci o običajnim postupcima koji se osnivaju na određenim vjerovanjima, a obavljaju se s ciljem da osiguraju prosperitet u gospodarstvu i osobnom životu, te podaci o zabranama odnosno radnjama koje treba izbjegavati tog dana, da bi se izbjegle neželjene posljedice. Uz ovu prvu grupu podataka mogu se pridružiti i podaci o jelima, koja se priređuju na pokladni utorak, jer izbor tih jela nije slučajna nego ona

spadaju u obavezan ili bar poželjan inventar pokladnog utorka, a osim prehrabene imaju i druge uloge.

Drugu skupinu čine izreke kojima se prognozira, predskazuje o vremenskim prilikama i drugome, a treću skupinu podaci o prerušavanju, maskiranju i ophodima, kretanju prurušenih osoba.

Osim podataka o pokladnom utorku [*fašniku*] citirani su i zapisi Kotarskog o običajima slijedećeg dana, na Pepelnicu, kao i drugog dana poslije pokladnog utorka, koji Lobarčani, prema Kotarskom, zovu *Tosti četertek* [tusti četvrtak], odnosno prema današnjim kazivanjima *Mali fašnik*, jer svi oni čine nerazdvojnu cjelinu promatra li se stariji kompleks pokladnih tradicija. U mojim traganjima za podacima o tom starijem sloju pokladnih običaja također se potvrđuje neodvojivost te običajne i vremenske cjeline, dok se noviji i suvremeni pokladni običaji odvijaju u drugačijem vremenskom periodu, u danima između subote koja prethodi pokladnom utorku i samog pokladnog utorka, što je u vezi s raznovrsnim promjenama koje su se tokom vremena zbile na općem društveno-kulturnom planu i odrazile i na pokladnim običajima.

I. Među onim što treba učiniti na pokladni utorka Kotarski bilježi najprije određene poljoprivredne poslove, a za neke objašnjava i zašto se obavljaju.

1. Priprema kukuruza za sjeme [ruždenje - skidanje zrnja s klipaj] - da ne bi crvi podjedali biljke.
2. Čišćenje voćaka i drugih stabala, odsijecanje suhih grana - da bolje rode plodom.
3. Sijanje djeteline.

Ti se poslovi trebaju tog dana samo započeti, da bi se time osigurale poželjne posljedice. Prema Kotarskom sve to treba obaviti tokom prijepodneva, a priprema kukuruznog zrnja još prije dana.

O započinjanju spomenutih radova na pokladni utorka kao staroj tradiciji spremno su kazivali svi moji informatori; iako su to očigledno općepoznati podaci, teško je utvrditi koliko se ti postupci primjenjuju, koliko se zaista tako postupaju. Stekla sam dojam da postoje velike razlike u tom pogledu među pojedinim obiteljima, te da eventualno održavanje stare običajne prakse pada na starije članove domaćinstava.

U vrijeme Kotarskog lobarčki su vinogradi bili uništeni bolešću; vjerojatno je to razlog što Kotarski među poslovima koje treba započeti na pokladni utorka ne spominje one vezane za vinograd. Današnji kazivači pak spominju radove u vinogradu [čišćenje i rezanje trsja, priprema kolaca] kao one koje treba započeti tog dana. Za svaki posao koji se na pokladni utorka započne smatraju da će dati dobre rezultate odnosno da će uroditi plodom, a nije im poznato objašnjenje da se zrnje skida s kukuruznih klipova odnosno priprema za sjeme da bi se time zaštitilo bilje od crva. Jedna mi je kazivačica pričala kako je njezina majka gledala da joj pečenje kruha padne na pokladni utorka, jer će u tom slučaju dobro roditi repa odnosno da će repa biti debela [kruh je pekla jednom u osam dana, i to po četiri komada].

Podaci iz zapisa Kotarskog o pometanju kuće i iznošenju smeća na pokladni utorka [zbog udaje djevojaka odnosno dobrobiti stoke] nisu bili poznati mojim kazivačima. Od zabrana Kotarski je zapisao da se na pokladni utorka ne šije, jer bi kokoši pre-

stale nesti jaja. Ta zabrana dobro je poznata i današnjim stanovnicima tog kraja, a o njoj pričaju uz smijeh zbog predodžbe na kojoj se osniva: kokoši neće nesti jaja, jer će im, zbog nepoštivanja zabrane, biti zašiven otvor koji im služi u tu svrhu. Današnjim informatorima poznate su još dvije zabrane koje Kotarski ne bilježi: zabrana prezanja stoke i zabrana pletenja [zadnje vjerojatno novije i analogno zabrani šivanja].

Govoreći o čišćenju voćaka na pokladni utorak, Kotarski spominje da tom prilikom muškarci među rašlje stavljaju svinjske laloke. Taj detalj vjerojatno se dâ objasniti u vezi s jelom koje se obavezno spremalo na taj dan: kiselo zelje kuhano sa suhim svinjskim mesom, i to svinjskom glavom odnosno čeljusti [lalokama]. Lobarčani kazuju i više pojedinosti s tim u vezi: kost svinjske čeljusti služi za to da se njome poore, prekopa po vrtu. Ta simbolična obrada zemlje obavlja se na pokladni utorak ali i sutradan, na Pepelnicu; kost se ostavi na vočki, a kasnije spali, ili se čuva sa sjemenjem, što znači da joj se pripisuju određena plodonosna svojstva.

Kost svinjske glave obješenu na stablu šljive zatekla sam i snimila u jednom loborskom vrtu na pokladni utorak 1974. godine; domaćica mi je pričala da redovno na taj dan kuha zelje sa svinjskom glavom, izvadi kost čeljusti i njome poore malo po vrtu, ostavi kost na vočki i isto ponovi sutradan, na Pepelnicu. Kost ostavi na drvetu ili je kasnije spali, ako je u međuvremenu ne odnesu mačke. To čini zato da joj krtice ne uništavaju vrt. Kost je tog utorka bila žicom vezana za stablo; žena se tako osigurala od mačaka barem do Pepelnice. Pričala mi je kako su isto radili i njezini roditelji u susjednom selu gdje je rođena, odnosno da su puštali i svojoj djeci, a bilo ih je jedanaestero, da kost svinjske čeljusti vuku po vrtu privezanu na "špagi". Otac bi kasnije spremio kost u škrinju, gdje je čuvao kukuruz za sjeme. Kad se kazivačica kasnije udala u Lobar [1935], u kući njezina muža činili su isto, pa je i ona s time nastavila. Našem razgovoru prusustvovala je kazivačicina dvadesetpetogodišnja kćerka, apsolvantica farmacije, kojoj je majka uputila nekoliko primjedbi i prijekora iz kojih je bilo vidljivo da s tim u vezi postoji obostrano nerazumijevanje; majka, čini se, nije očekivala da će njezina kćerka raditi isto, ali je možda tražila više razumijevanja za sebe i postupke kojih se nije mogla odreći.

Kotarski je zabilježio da se na Pepelnicu ujutro izmete pepeo koji je ostao u peći od prethodnog dana, te da se spremi, da bi se njime tokom godine posipalo zelje i repa u vrtu da ga ne napadaju gusjenice. To vjerovanje u zaštitnu moć pepela nastalo na pokladni utorak poznato je i današnjim stanovnicima loborskog kraja, no i toga se većina jedva prisjeća, a samo jednom govorila sam o tome s osobom koja to još prakticira.

Prilično su različiti podaci o jelima koja se priređuju na pokladni utorak usporede li se zapisi Kotarskog i iskazi današnjih Lobarčana. Kotarski bilježi da je ručak običan [?], a večera obilna ["govedska juha, zelje sa slaninom, kolač, puran pečeni ili guska ili kakvo drugo mladince"]. U najmanju ruku Kotarski je nabrojio najbogatiji mogući jelovnik za taj dan. Prema izjavama naših suvremenika iz tog kraja može se uočiti da su u tom pogledu postojale velike razlike od kuće do kuće, ovisno o mogućnostima domaćinstava ili bolje rečeno o većem ili manjem stupnju siromaštva. Bogati jelovnici možda su bili stvarnost boljih kuća u samom Loboru i župnog dvora, ali su sigurno bili izuzetak u okolnim selima. O pečenom puranu ili guski nema spomena u kazivanjima, ali zato većina smatra da se za ručak na pokladni utorak obavezno kuha kokoš, a njezine se iznutrice i krv troše za doručak uz obavezne *žgance* [palentu]. Štedljivo iskorištena kokoš između doručka i ručka, te zelje kuhano sa suhim svinjskim

mesom [pola glave, čeljust] za večeru, sigurno više odgovara mogućnostima stanovnika loborskog kraja u prošlosti.

Kotarski je zabilježio, a današnjim stanovnicima je odreda poznata osobita namjena jela od kiselog zelja i suhog svinjskog mesa: juhom koja je nastala pri kuhanju mažu se noge i ruke s namjerom da se zaštite od ugriza zmija [ranije su mnogi stanovnici loborskog kraja išli bos]. Zabilježila sam da su na isti način štutili i krave; mazali su im vimena, noge i gubicu, a malo te juhe polijevali su i oko bunara i drugih izvora vode da se zmije ne bi na njima zadržavale. U mnogim loborskim domovima na pokladni utorak i u naše dane kuha se kiselo zelje sa suhim mesom. Iako je postupak protiv zmija mnogima poznat, očigledno je da se danas ne prakticira.

Prema suvremenim kazivanjima još jednom pokladnom jelu pripisuje se posebna moć: *žganci* skuhani za doručak daju se kokošima da bolje nesu i budu otpornije.

Pokladnice su, kako im i ime kaže, pokladna poslastica - kolač od dizanog tijesta pržen na masnoći. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj poznate su pod imenom *krafne*. Spominje ih još Kotarski; kaže da "krafline" i "kupicu vina" dobiju djevojke koje se na pokladni utorak preobuku kao "gospa" i idu u posjet župnom dvoru ili nekoj pravoj "gospa" u samom Loboru. U naše dane *krafne* su tako reći zaštitni znak poklada i mogu se uzeti gotovo kao pokazatelj sudjelovanja u pokladnom ugođaju. Međutim, prema izjavama kazivača pokladnice nisu donedavno bile uobičajene u seljačkim kućama, nego su, ako je uopće bilo mogućnosti za spremanje neke poslastice, pripremali *strukle* [kuhano ili pečeno jelo od kukuruznog ili drugog brašna i svježeg kravljeg sira] ili neku od više vrsta *gibanica* [savijača; kolača od tankog tijesta s različitim nadjevima]. Zanimljivo je da su informatori često isticali negdašnje siromaštvo seljaka loborskog kraja; upravo u vezi s pitanjem o spremanju *krafni* kao pokladnog jela nekoliko ih je istaklo da je za prženje *krafni* potrebno mnogo masnoće [masti ili ulja], a da su oni time oskudijevali [ulje su navodno kupovali na decilitre].

II. Druga skupina podataka iz zapisa Kotarskog odnosno izreke kojima se predskazuju vremenske prilike i drugo mojim su kazivačima bile slabo poznate. Samo neki su ih se nesigurno prisjećali ["ako je na fašnik magla, umirat će žene"], a o njihovoj upotrebljivosti, tj. vjerovanju u točnost tih predviđanja jedva da se može govoriti.

III. U treću skupinu podataka izdvojeni su zapisi o prerušavanju, maskiranju i kretanju, ophodima maskiranih osoba. Tih je podataka u zapisu Kotarskog najviše; takvi sadržaji prevladavaju i u današnjim pokladnim događanjima, a znatan broj podataka te vrste zabilježila sam i prema kazivanjima stanovnika tog kraja o pokladnim običajima u prošlosti. Zapisala sam i neke sadržaje koje Kotarski ne spominje, a koji su morali biti poznati i u njegovo doba, pa nije jasno da li ih je loborski župnik propustio spomenuti ili zaista za njih nije znao. Riječ je prije svega o karakterističnoj pokladnoj grupici kojekako prerušenih mladića [tri-četiri ili više], koje su navodno zvali *fašniki*, a opisuju ih kao čestitare, kojima je najvažnija zadaća bila da u svakoj kući požele dobar urod, osobito repe [stanovnici tog kraja bili su poznati uzgajivači repe i prodavali su je na sajmovima u široj okolini]. Kazivači ističu da su ovi posjetioci bili svakom domaćinstvu dobrodošli, da su se šalili, pjevali, pa i plesali, osobito ako bi se u njihovoj pratnji našao i kakav muzički instrument [harmonika, tambure]. Jedan je obavezno imao

štap, kojim je morao "zaokružiti" - na tlu napraviti oveći krug, pokazujući tako koliko debela repa treba izrasti, što bi potkrijepio i riječima kao npr.: "Daj Bog da bu tolka debela repa zrasla!" Darovanu hranu, ponekad i novac, a najčešće jaja, jedan od sudionika skupljao je u košaru, a sve dobiveno kasnije su dijelili ili bi priredili zajednički obrok. Znalo je biti više takvih grupica u jednom selu; obilazili su po svome selu i išli u druga. U neke kuće, osobito bogatije, dolazilo je na pokladni utorak više takvih grupica.

Pokladni posjetitelji, koji plešući i pjevajući izražavaju dobre želje za prirodu [lana, repe, zelja], poznati su na području sjeverozapadne Hrvatske, gdje je zabilježena i posebna pjesma za tu priliku [Gavazzi 1939, 21-22; Žganec 1924, 29]. Na loborskom području nije bilo takve pjesme.

Ispitujući o starijim pokladnim običajima često sam dobivala kontradiktorne i konfuzne izjave. Čini se da je tome razlog što su moji informatori, osobito oni stariji, bili svjedoci znatnih izmjena u tim običajima i ne mogu sa sigurnošću rekonstruirati zbivanja i odrediti ih u vremenu. Slična sam iskustva imala i u istraživanju običaja u okolini Donje Stubice u Hrvatskom zagorju, gdje također nisam mogla do kraja razmrsiti neke pojedinosti: npr. o likovima *muža* i *babe* i njihovoj vezi s plesanjem za rast repe [također sa crtanjem kruga štapom !], o promjeni izvođača - od odraslih na djecu, o variranju vremena odnosno dana izvođenja - utorak ili srijeda [Rajković 1973, 195-196].

Način na koji su se na loborskom području maskirali sudionici spomenutih grupica nije bio strogo određen; prema kazivanjima izlazi da su bili kojekako obučeni, najčešće u staru odjeću ili dijelove narodne nošnje koja više nije bila u svakodnevnoj upotrebi, a posebno se ističe da su se mladići preoblačili u žensku odjeću. Svima je informatorima poznato da su se utorkom pojavljivali i *svati* - grupice mladića koji su predstavljali svatove, pa i više takvih grupica s više ili manje sudionika [četiri-pet, do deset i više]. Međutim, nisam uspjela utvrditi da li su i ti pokladni svatovi plesali odnosno izricali dobre želje za urod repe. Više je kazivača tvrdilo da nisu, nego da su oni tražili dar za tobožnju mladenku i za novi brak, izvodili šale na račun mladog para, te također dobivali dar u hrani ili novcu i bili počašćeni pićem. Neki su pak tvrdili da su i pokladni svatovi mogli *zaokružiti* i *narajiti* za repu, jer je bar jedan među njima imao štap [*prvi* - jedan ili dva svata koji idu na čelu svadbene povorke].

Spomenute grupice prerusenih mladića i njihov ophod selom i širom okolicom bio je glavni sadržaj pokladnog zbivanja na pokladni utorak. U srijedu, na Pepelnicu, prema kazivanjima, također su obilazile grupice maskiranih mladića, među kojima je također bilo više njih prerusenih u žensku odjeću, a nosili su sa sobom lutku; govorili su da je to *Pepelničica*, siročce odnosno nezakonito dijete [*fačuk*] za koje su molili dar odnosno pomoć u hrani. Lutka je mogla biti velika poput čovjeka, a nosili su je među sobom u košu ili jedan na leđima, ili je bila manja pa ju je nosio jedan od sudionika u rukama. Ako je bila veća lutka, znali su je, došavši pred nečiju kuću, prisloniti uza zid ili negdje drugdje. Improvizirali su šaljive dijaloge na temu nezakonitog djeteta i posmule majke, a neki su navodno govorili da su našli ostavljeno siročce i slično. Ni na izričite upite kazivači ne dovode u vezu sudionike ove grupe s likovima tobožnjih mladenaca od prethodnog dana, niti među njima prepoznaju likove *muža* i *babe*, što bi se eventualno moglo očekivati. Svi su složni u tvrdnjama da su u tom prerusavanju na Pepelnicu sudjelovali samo odrasli muškarci odnosno mladići, te da se to već odavno izobičajilo. Prema nekima sudionike ove grupe zvali su *Pepelnice*.

Kotarski ne spominje obilazak prerusenih odraslih muškaraca na Pepelnicu, nego piše o dječacima koji "načine 'fašnika' od slame, polože ga na kolca, voze po cesti,

a drugi za njim plaću". Iako sam uporno tragala za potvrdom ovih podataka iz zapisa Kotarskog, moji su kazivači još upornije ustrajali u tvrdnji da djeca nisu išla na Pepelnicu, nego sutradan, na *Mali fašnik*, tj. u četvrtak, te da su prerusenu djecu zvali *mali fašniki*. Djeca su navodno imitirala odrasle i tako ponavljala ono što su odrasli činili u utorak i u srijedu, što znači da su mogli nositi lutku i s njome prositi dar ili su *zaokružili* batinom i, slično kao i odrasli, zaželjeli da repa bude debela, a jedan je u košaru skupljao darovana jaja i drugo. Djeca su navodno znala i zaplesati, po dvoje [u parovima] ili više njih u kolu. Dječje su se grupe opremale u kući jednog od sudionika i tamo su završavale svoj ophod diobom jaja [ako je broj jaja bio nedjeljiv s brojem sudionika, višak je dobivao dječak koji je nosio košaru]. Ako su nosili lutku, nakon ophoda znali su je ostaviti negdje na plotu ili drugom vidljivom mjestu.

U današnjim pokladnim običajima u loborskom kraju djeca imaju drugačiju ulogu; o tome će još biti govora. Na ovom mjestu treba ipak spomenuti da se i u naše dane u pokladno vrijeme [ne samo u utorak nego i prije i poslije njega] po loborskim selima, kao i drugdje u Hrvatskom zagorju, najčešće mogu vidjeti maskirana djeca, i to obično u paru, a često preobučena kao odrasli muškarac i žena i gotovo obavezno sa štapom i košaricom ili polivinilskom vrećicom za spremanje darova. Ovi dječji parovi podsjećaju etnologa na drugdje poznati *pardjeda* [ili *muža*] i *babe*, međutim ništa drugo ne upućuje na vezu s tim rasprostranjenim pokladnim likovima.

U kazivanjima nije potvrđen naziv *Tosti četertek* za treći pokladni dan, nego spomenuti naziv *Mali fašnik*. Osim naziva [*Tosti četertek*] Kotarski bilježi da se na taj dan pojedu ostaci mesa od utorka, što potvrđuju i današnji kazivači.

U suvremenim pokladnim zbivanjima u loborskom kraju najvažnije mjesto zauzimaju pokladni svatovi. Zbog toga je dragocjen onaj dio zapisa Kotarskog koji opisuje "svate", koji se "gotovo uvijek" pojavljuju među maškarama na pokladni utorak; to je grupa mladića koji predstavljaju najvažnije sudionike svatovske svite [*mladenka*, *mladenec*, *podsnješ*, *dever*, *podeverič* i tamburaši]. Osobito je zanimljiv opis nastanka i kretanja te "svatovske" povorke: grupici najvažnijih "svatova" u centru Lobora pridružuju se druge maškare među kojima neke predstavljaju ustaljene i poznate pokladne likove [Cigane, vojnike, putnike i druge]. Svi oni imitiraju kretanje i ponašanje prave svatovske povorke ["obilaze oko crkve, idu u krčmu tobože na 'stavišće', gdje se svakojake šale zbivaju"]. Pišući o pokladnim povorkama u drugim mjestima Hrvatskog zagorja, a imajući u vidu ovaj opis Kotarskog, već sam spomenula mogućnost za tumačenje spontanog nastanka tih povorki, odnosno da bi one mogle imati svoj vlastiti razvoj [od obilaženja selom od kuće do kuće, od zaseoka do zaseoka, odlaženja u veća mjesta do usputnog pristupanja sve većeg broja sudionika i do pridodavanja novih, negdje viđenih likova s vremenom], a bez ugledanja na gradske pokladne povorke [Rajković 1973, 196 -197]. Pregled razvoja loborskih pokladnih povorki odnosno pokladnih svatova, kojim će se baviti dalje izlaganje, u određenoj mjeri ilustrira i govori u prilog takvom tumačenju.

Loborska pokladna svadba

Unatrag dvadesetak godina pokladna je svadba centralni sadržaj pokladnog zbivanja u Loboru i okolici. U njoj sudjeluju i stanovnici drugih sela, od kojih su neka danas

sasvim stopljena s Loborom. Kontinuitet pokladne svadbe u običajima loborskog kraja nikad nije bio ozbiljnije doveden u pitanje. Njezino povremeno izostajanje, kao npr. u vrijeme rata i poratnim godinama, bilo je uvjetovano višom silom, što uostalom nije nikakva specifičnost Lobora, nego je poznato i iz mnogih drugih područja. Promjene koje je doživjela pokladna svadba u Loboru više su kvantitativne nego li kvalitativne prirode: mijenjao se broj sudionika i oblici njihove organizacije, a osnovni je sadržaj uglavnom ostajao isti: određeni broj osoba opravla se slično svatovima i zatim na šaljiv način oponaša postupke običajne procedure pri sklapanju braka.

Pravi procvat doživjela je pokladna svadba u loborskom kraju šezdesetih godina. Tada su pokladno zbivanje organizirale grupice agilnih mještana, koje su se okupljale spontano i neformalno, da bi sedamdesetih godina prihvatili one oblike organizacije koje je šire društvo uvažavalo i pružalo im podršku. Tako su stanovnici Lobora i okolnih sela 1973. godine osnovali Kulturno-umjetničko društvo "Lobor" s osobito aktivnom sekcijom limene glazbe. KUD "Lobor" preuzeo je organizaciju pokladnih događanja, među kojima je najvažniji sadržaj i dalje bila pokladna svadba. Pokladna je svadba tako, što se organizacijske strane tiče, podignuta na razinu kulturne aktivnosti odnosno kulturne priredbe, kojoj podršku [pa i financijsku] daju društvene organizacije [sufinanciranje od strane općinskog SIZ-a za kulturu, te angažiranje u organizaciji Mjesne zajednice i njezinih funkcionara]. Promjene organizacijske prirode izazvale su i promjene u samoj pokladnoj svadbi, ali su ove druge nadolazile postepeno, a da ipak do danas nisu bitno izmijenile osnovni sadržaj loborske pokladne svadbe.

Sudionici pokladnih zbivanja u Loboru nisu samo stanovnici Lobora i okolnih sela, nego i oni što su privremeno ili trajno odselili iz tog područja, zbog rada ili školovanja u bližim ili daljim industrijskim centrima, pa i u inozemstvu. Mnogi od njih žive između sela i grada, kao dnevni ili tjedni migranti, ljudi što svakodnevno putuju izvan loborskog područja ili se vraćaju samo preko vikenda. Neki s obiteljima žive u većim mjestima Hrvatskog zagorja ili u Zagrebu, a vrlo često dolaze k roditeljima ili rodbini, članovi su KUD-a "Lobor" ili Lovačkog društva i na druge načine blisko povezani s ljudima i krajem iz kojeg su potekli. Među njima ima i osobito istaknutih sudionika pokladnog zbivanja: organizatora, glazbenika, sudionika "svadbe".

Radna emigracija u inozemstvo počela je vrlo rano u loborskom kraju - još šezdesetih godina. Većinom su odlazili muškarci na sezonske, građevinske i šumske poslove. Razapeti između zavičaja i zapadnoevropskog svijeta, oni žive neobičnim životom: kod kuće se bave poljoprivredom, a zatim odlaze, pretežno u Njemačku, na teške fizičke poslove. Ali ne vraćaju se oni samo kad prestane sezona građevinskih i drugih radova, nego i za vrijeme nje, za praznike i vikende. Godinama su pojedine grupice dolazile automobilima da putovanjem osakaćeni vikend provedu kod kuće. Da bi mogli dolaziti tako često i nakratko, tražili su posao što je bliže moguće. Neki od njih dolazili su i na probe limene glazbe, a među "gastarbajterima" nalaze se i obavezni sudionici pokladnih događanja, i to oni najaktivniji, pasionirani. Oni su loborskoj pokladnoj svadbenoj povorci dali poseban pečat: zašarenili su je maskama i vlasuljama njemačke pokladne industrije, opremili tehničkim pomagalima [razglas] te povorku djelomično motorizirali, što znači da sada "svatovi" neke dijelove puta prevaljuju na traktorima s prikolicama, kamionima, kombijima i automobilima sa stranim registarskim tablicama ili bar kupljenim za novac zaraden u inozemstvu.

Stječe se dojam da "gastarbajteri", ali i neki od Loborčana što žive u Zagrebu, nisu ni otišli u novu sredinu ili da se s njom nisu srodili, pa kompenzaciju nalaze u

povracima i aktivnom sudjelovanju u životu zavičaja. Pojedinci pokazuju veliku inicijativu, organizatorske i druge ambicije; čini se da te aktivnosti doživljavaju kao priliku za iskazivanje svojih najboljih mogućnosti i talenata, koji u svakodnevnom životu i u drugim sredinama ne mogu doći do izražaja.

Rukovodioci i članovi KUD-a "Lobor", funkcionari Mjesne zajednice i drugi aktivni i zainteresirani pojedinci pripremaju loborska pokladna zbivanja mjesecima unaprijed. Održavaju se sastanci na kojima se raspravlja o svim pojedinostima organizacije, dogovara se što će se događati, gdje i kada, te tko će sudjelovati; posebno je važno odabrati one koji će igrati najvažnije uloge među "svatovima". Nekima je osobito stalo da dobiju određenu ulogu ili da povorka svrati na određeno mjesto. Tako su stanovnici Vojnovca velikim angažmanom, pa i investicijama [piće, hrana, odjeća i oprema, vozila] svih ovih godina uspjeli održati vodeću ulogu u zbivanjima i osigurati da povorka obavezno dolazi u njihovo selo, bilo da je tamo tobožnja kuća "mladenke" ili da se svraća na "stavišće". Može se čak tvrditi da je u tom slučaju inicijativa i presudna uloga u rukama dviju obitelji odnosno nekoliko istaknutih i zainteresiranih pojedinaca. Čini se da stanovitu ulogu pri tome igra pitanje prestiža u lokalnoj sredini odnosno da se istaknuta uloga u pokladnim zbivanjima smatra pokazateljem ugleda. To ne znači, naravno, da tako misle svi stanovnici loborskog kraja, ali je to sigurno mišljenje i motiv onih koji se trude dobiti i zadržati određene uloge [ne samo u izvedbi nego i u organizaciji], a to mišljenje dijele i mnogi drugi.

Godinama se iste osobe javljaju kao kreatori i realizatori raznih inovacija [nacrt i izrada zastave, amblema, plakata s programom, pisanje tekstova za izvođače, angažiranje profesionalnih zabavljača i dodavanje drugih sadržaja: osuda i spaljivanje lutke Karnevala, povorka vozila koja prikazuju alegorične scene ili nose natpise koji šaljivo komentiraju lokalne i druge aktualnosti i dr.]. Višegodišnji veliki angažmani istih osoba ponekad se doimlju i kao uzurpacija ili bar pretjeran utjecaj nekolicine na nešto što bi trebalo biti javno dobro. U godinama istraživanja došlo je do personalnih promjena u upravi KUD-a "Lobor" i među drugim organizatorima i sudionicima pokladnih zbivanja, ali je i dalje krug utjecajnih osoba bio relativno uzak. O zatvorenosti tog kruga i pritisku izvana svjedoči i pojava konkurentne grupe "svatova" u Loboru na pokladni utorak 1984. i uočljiva netrpeljivost među dvjema grupama u trenucima njihovih susreta.

Grupica muškaraca iz Završja, sela gotovo stoljenog s Loboron, opremila je te godine vlastite pokladne svatove i unajmila grupu muzikanata iz Zlatara da ih prati. Obilazili su zaseocima i otišli župniku u posjet. Tamo su bili upravo na odlasku kad su pristigli "glavni", loborski "svatovi". Iznenadeni i očigledno povrijeđeni u uvjerenju na svoja ekskluzivna pokladna prava, Loborčani su zastali na maloj udaljenosti od župnog dvora. Pokušali su najprije ignorirati grupu iz Završja, pa su obje glazbe kratko vrijeme svirale istodobno, Završjani opraštajući se, a Loborčani najavljujući svoj dolazak župniku. Međutim, Loborčani su brzo shvatili da tako ne ide, pa su pričekali da se Završjani oprostite i odu. Ponovni susret zbio se na loborskom trgu, prilikom "vjenčanja", kad je grupa "svatova" iz Završja tražila da se i njima omogući "vjenčanje" na pozornici pred okupljenom publikom. Pozornica, razglas, mikrofoni - sve je to pripadalo loborskom KUD-u, pa se činilo da grupa iz Završja nema šanse za nastup, ali oni su se jednostavno popeli na pozornicu i počeli izvedbu pri isključenom ozvučenju uz primjedbu da oni mogu i bez toga. Tada su se domaćini odlučili na suradnju: uključili su ozvučenje, a "župnik" koji je "vjenčao" loborske "mladence" [već spominjani vrlo aktivni organizator, glazbenik, autor pisanih tekstova i njihov izvođač] preuzeo je ponovo ulogu

"župnika". Improvizacije "svatova" iz Završja prilikom "vjenčanja" bile su vrlo uspjele i dopadljive; osobito se isticao elokventni "mladenac". Grupa iz Završja osvojila je publiku svojom svježinom i energijom, vjerojatno baš zato što su bili novi i puni želje da se nametnu i pokažu. "Župnik" je valjda nenamjerno, bio slaba točka te izvedbe. Požurivao je i nastojao skratiti scenu, svjestan da ga "njegovi" čekaju i da loborska pokladna mašinerija mora ići dalje, ne dopuštajući pridošlicama da poremete njezin ustaljeni hod.

Nakon "vjenčanja" grupa iz Završja vratila se u svoje selo i tamo nastavila "svadbeno" veselje u velikoj garaži jednog od sudionika. Loborčani su otišli u Lovački dom i tamo dovršili svoje trodnevno pokladno zbivanje.

Sastav i kretanje pokladne svatovske povorke

Zapis Kotarskog o ponašanju pokladnih svatova nije opširan i iz njega ne saznajemo mnoge pojedinosti koje bi nas i te kako zanimale, osobito radi usporedbe s odgovarajućim detaljima iz suvremene pokladne svadbe. Kotarski bilježi samo sastav i kretanje pokladne svatovske povorke, i to u grubim crtama. Od obaveznih svatovskih uloga među pokladnim svatovima uz mladence tu su još *podšneš*,¹ *dever* i *podeverič* te muzikanti [tamburaši] [Kotarski 1917/2, 196].

Suvremeni loborski pokladni svatovi mnogo su brojniji. Centralne ličnosti i sada su "mladenci". Obje uloge uvijek su igrali muškarci; to se dakle nije promijenilo od vremena Kotarskog do danas. Sadašnji "mladenci" biraju se prema određenoj zamisli: "mladenac" treba biti omanji i vitak, a "mladenku" predstavlja visok i krupan muškarac.

Računa se s komičnim efektom koji će neskladni par izazvati samom pojavom, te asocijacijama koje se nameću na osnovi tog nesklada i koje služe Loborčanima kao motivi za igru, osobito za verbalne izvedbe samih "svatova" te za šale i druge reakcije promatrača.

Pratilja "mladenke" [*podšneš*, *pocneš* ili *pocnoš*], koju spominje Kotarski, obavezan je lik i u suvremenim pokladnim svatovima. I tu ulogu igra muškarac preobučen u ženu.

Danas je osobito važna uloga "devera" [kojeg Kotarski, kao i druge, tek spominje], jer je on vođa čitave povorke, glavni govornik i ujedno meštar ceremonije. O njegovoj elokvenciji i umješnosti da predvodi i usmjerava povorku ovisi uspjeh čitave izvedbe. Zato se "dever" pažljivo bira. On treba poznavati sadržaj običaja, biti dobar govornik, improvizator i autoritativan čovjek. I još nešto: "dever" mora dobro podnositi alkohol i ostati priseban usprkos velikim količinama pića koje mu se nudi na "svatovskom" putu. Loborčani rado ističu tu osobinu dobrog "devera", jer oni najbolje znaju kolika je žrtva odbiti ponuđeno vino u pokladne dane, a poznato im je i kolike čaše "dever" mora isprazniti pri obaveznim zdravicama, što spada u samu ulogu. Osobu sa svim tim vrlinama očito nije lako naći, pa je razumljivo da su ulogu "devera" više puta uzastopce dobivale iste osobe.

Među pokladnim svatovima Kotarski spominje još i *podeveriča* ; u poglavlju s

¹ U monografiji Kotarskog naziv za obaveznu mladenkinu pratilju pisan je na dva načina: jednom *podšneš* a više puta *pocneš*. U izgovoru mojih kazivača "e" je zvučao gotovo kao "o", tako da sam bilježila *pocneš* ili *pocnoš*.

naslovom *Ženidba* [Kotarski 1917/2, 202-213] bilježi da njega zovu i *zadnji*, jer je išao na začelju svatovske povorke. I u današnjoj pokladnoj svatovskoj povorci neki sudionici imaju zadatak da idu zadnji i brinu da netko ne zaostane odnosno da se povorka ne otegne ili raspadne. Međutim, njihova se uloga ne može uspoređivati s ulogom *podeveriča* ili *zadnjeg* u pravoj svadbi iz vremena Kotarskog.

O poretku pokladnih svatova dok idu Loborom iz zapisa Kotarskog dâ se tek naslućivati; zabilježeno je samo da naprijed idu muzikaši. Prema opisu Kotarskog iz poglavlja o ženidbi pravi svatovi nisu išli u parovima nego jedan po jedan [osim muzikanata]. Kotarski međutim bilježi dva ne sasvim jednaka poretka svatova. Prema jednom od njih na čelu povorke išao je *prvi* ili *poklonič*, za njim su bili muzikanti, zatim mladenac, pa mladenka, za njom *pocneš*, *dever* i na kraju *podeverič*. U drugom se ne spominju mladenci niti mladenkina pratilja nego samo četiri muška svata, među kojima se kao drugi po redu bilježi svat s imenom *svački*, koji se drugdje ne spominje. U svakom slučaju sigurno je da svatovska povorka sastavljena od parova, kako je opisuju današnji kazivači i kad govore o prošlosti, nije bila poznata u vrijeme Kotarskog. Svatovska povorka s više sudionika, i to poredanih u parove nastala je vjerojatno povećanjem broja svatova, u prvom redu pristupanjem žena u parove s muškim svatovima ili pak udvostručivanjem nekih svatovskih uloga [npr. dva *prva* svata]. Već je Kotarski zabilježio jedan takav slučaj: pored *pocneš* mladenka može imati još jednu, mladu pratilju, zvanu *krancfrajla* ili *kranclin* [Kotarski 1917/2, 206]. Kasnije je u Loboru kao i drugdje, povećan broj tih mladenkinih pratilja i one su dobile pratioce odnosno muške parove. Promjene u pravoj svatovskoj povorci, njezinu sastavu i poretku, zbivale su se postepeno tokom vremena.² Suvremeni pokladni svatovi u Loboru kreću se u povorci poredani u parove. Na čelu povorke nalaze se "prvi" svati, i to više njih: šest, osam pa i mnogo više muškaraca svrstanih u parove, među kojima su ipak najvažnija prva dvojica. Prva dvojica razlikuju se od ostalih odjećom, a pri formiranju i kretanju povorke, zajedno s "deverom", imaju odlučujuću riječ, tj. oni su predvodnici povorke u pravom smislu riječi. Ta dvojica biraju se među agilnim i višegodišnjim sudionicima pokladnih svatova. U toku "svadbene" procedure oni znaju imati i neki dodatni odgovorni zadatak [npr. čitanje pozdravnog govora u ime KUD-a].

Za "prvima" slijede muzikanti. Danas je to loborska limena glazba, nekad u punom sastavu, a nekad okrnjena. Njezin sastav mijenja se i u toku same izvedbe, jer pridolaze članovi koji nisu stigli na početak. To su oni što dolaze iz Zagreba ili nekog drugog mjesta, koji nisu uspjeli skratiti radno vrijeme ili izbjeći nekoj drugoj obavezi.

Iza limene glazbe, na putu po "mladenku", nalaze se u parove poredani, kojekako preobučeni muškarci, među kojima su i "dever" i "mladenac". Njihov broj varira ovisno o zainteresiranosti sudionika i broju "svatova" koji je spremna ugostiti "mladenkina" kuća. Gotovo u pravilu, na putu po "mladenku", povorku čine muškarci koji predstavljaju muške sudionike "svadbe". Rjeđe se među njima već tada nalaze i muškarci preobučeni u žene. Oni se priključuju tek istodobno s "mladenkom". U domu "mladenke", kao što je to bilo i u pravoj svadbi, čekaju svatove "pocnoš" i "krancfrajle" ["kranclini"]; ove zadnje obavezno u pratnji muških "svata".

² Na svadbenim fotografijama iz Lobora iz godina 1929, 1935. i 1946. [presnimke u Fototeci Zavoda za istraživanje folkloru u Zagrebu brojevi 9086, 9087 i 9088] uočljivo je da su svi svatovi raspoređeni u parove [mladenci, *dever* i *pocnoš*, po dva para *kranclina* s pratiocima odnosno tri takva para na slici iz 1946, te po dva *prva* svata na slikama iz 1935. i 1946. godine].

Valja istaknuti da su u užoj pokladnoj svadbenoj grupi ženske uloge i nadalje igrali muškarci. Mladenkinu pratilju, "pocnoš", uvijek je predstavljao muškarac ["pocnoš" u povorci ide u paru s "deverom"]. Donedavno je isto bilo i s ulogama mlađih mladenkinih pratilja "kranclina"; i njih su igrali u žene preobučeni mlađi muškarci, a uz njih su bili obavezni pratioci, također muškarci. Međutim, posljednjih godina dogodila se važna promjena: mlade žene odnosno djevojke prvi put su ušle u užu sastav loborskih pokladnih svatova, i to u ulogama u kojima se mogu pojaviti i u pravoj, suvremenoj svadbi - u ulogama mlađih mladenkinih pratilja, "kranclina". Tako su žene, koje u vrijeme Kotarskog nisu uopće sudjelovale u pokladnoj svadbi, u naše dane ušle i u najužu "svadbenu" grupu. U širem sastavu loborskih pokladnih svatova, među pridošlicama na pokladnoj svadbi, one sudjeluju već dulje vrijeme, još od oživljavanja loborskih pokladnih svatova iz šezdesetih godina. Uobičajeno je tako da u kući "mladenke" pridošle "svatove" uz ukučane dočekaju i drugi maskirani sudionici, koji se u većem ili manjem broju, ovisno o prethodnom dogovoru, priključuju pokladnoj povorci na njezinu daljem putu. Među njima ima muškaraca preodjevenih u žensko ruho, ali i maskiranih žena koje predstavljaju muškarce ili žene. Grupice različito prerusenih muškaraca i žena, pa i djece, znaju doći i naknadno, kad su se "svatovi" već okupili kod "mladenke", što donekle podsjeća na dolazak maškare na pravu svadbu i njihovo sudjelovanje u plesu [Kotarski 1917/2, 209]. Na taj način posljednjih se godina gotovo obavezno pojavljuje grupa maskiranih žena, muškaraca i djece koji predstavljaju Cigane [čak i sa čergom na traktorskoj prikolici]. Očigledno je oduvijek popularno predstavljanje Cigana u pokladama, koje spominje i Kotarski, jednako aktualno i u naše dane, pa se u skladu s današnjim mogućnostima ne pojavljuje samo jedan ili dva tako maskirana lika, nego čitave dobro opremljene grupe, čak i motorizirane.

Opisani poredak suvremene loborske pokladne svadbene povorke mijenja se nakon preuzimanja "mladenke" utoliko što se grupi "svatova" poredanih u parove iza limene glazbe tada pridruže i "mladenkine" pratilje - "kranclini", svaka sa svojim parom - "svatom", "mladenka" je u paru s "mladencom", a iza njih su "dever" i "pocnoš". Ispred i iza ove grupice može biti više ili manje u parove svrstanih drugih "svatova", i to muškaraca koji predstavljaju muškarce ili žene. Na kraju su već spomenuta dvojica [ili samo jedan] što brinu o začelju povorke.

Ukupan broj sudionika povorke nakon preuzimanja "mladenke" varirao je od godine do godine; uvijek ih je bilo trideset do četrdeset, a nekad i mnogo više [tu su uračunati i članovi limene glazbe]. Na daljem putu "svatovima" se pridružuju novi maskirani pojedinci, parovi i grupice, tako da povorka neprekidno raste. Povećava se i broj promatrača koji pristižu s posla ili dolaze iz nekog drugog mjesta da vide pokladnu povorku; neki od njih se i uključuju u pokladno zbivanje osobito u trenucima kad se povorka zaustavi na nekom mjestu: sudjeluju u šaljivim dijalozima, piju sa "svatovima" i slično. Na nekim dionicama puta koji pokladna povorka prolazi promatrači, osobito djeca, prate povorku u kretanju. To se redovno događa u samom Loboru kad je povorka već na povratku iz "mladenkine" kuće, a na putu na "vjenčanje". Nemaskirani pojedinci i djeca prate povorku i na putu između Lobora i Vojnovca, kuda "svatovi" obavezno idu. Izvan naselja odnosno kad se povorka ne kreće pješice nego na raznim vozilima, nemaskirani promatrači, rodbina maskiranih i ponetko od organizatora [rukovodilaca KUD-a "Lobor" i Mjesne zajednice] prate povorku u automobilima.

Osnovu kretanja ove povorke obilježavaju četiri točke:

1. Sastajalište odnosno polazište "svatova".
2. Mjesto koje je određeno da predstavlja dom "mladenke".
3. Mjesto koje je izabrano za "vjenčanje".
4. Prostor u kojem se održava završna zabava odnosno proslavlja "vjenčanje".

Za ove točke ne biraju se svake godine ista mjesta, pa su njihove međusobne udaljenosti različite. Od jednog do drugog mjesta povorka se kreće pješice, na vozilima ili kombinirano. Prava svadbena povorka prije je obavezno išla pješice [osim kad su svatovi dolazili iz najudaljenijih sela, a i tada su završni dio puta na vjenčanje, unutar samog Lobora, išli pješice]. I suvremena pokladna povorka nastoji se što više kretati pješice, pa tako obavezno prolazi sve značajne dionice svog puta, a na vožnju se odlučuje na većim udaljenostima, da bi i tada jedan dio puta prešla pješice. Tako npr., ako je udaljenost između polazišta i "mladenkine" kuće znatna, "svatovi" je prelaze vozeći se, da bi se zaustavili na određenoj, nevelikoj udaljenosti od "mladenkine" kuće, formirali povorku i završni dio puta po "mladenku" prešli pješice.

Više puta je dom "mladenke" predstavljala određena kuća u Vojnovcu, koji je danas gotovo spojen s Lobarom, ali je udaljenost od polazišta povorke do odabrane kuće približno kilometar i pol. Tu udaljenost "svatovi" su nekih godina prelazili pješice, a nekad su se veći dio vozili, da bi u blizini kuće napustili vozila i zadnji dio išli pješice. Za vožnju su se odlučivali onda kad je ukupni put koji su trebali prijeći taj dan bio dugačak, tj. onih godina kad su osim u Vojnovec odlazili i na druga, udaljenija mjesta [kao što je oko tri kilometra udaljeni *Dom za odrasle*, socijalna i zdravstvena ustanova smještena u starom grofovskom dvorcu Keglevića i u tik do njega nedavno izgrađenom zdanju za smještaj starih i bolesnih osoba].

Organizatori nastoje točno odrediti cjelokupan put povorke i tempirati njezino kretanje, pokušavajući da na određena mjesta povorka stiže u predviđeno vrijeme. To se teško ostvaruje, pa povorka često kasni i skreće na nepredviđena mjesta ili se bar neplanirano zaustavlja na mjestima gdje je sačekuju razdragani mještani i nude pićem i hranom.

Ad 1) Sastajalište sudionika pokladne svadbe odnosno polazište pokladne povorke u godinama ovog istraživanja bilo je ispred Vatrogasnog doma [Doma dobrovoljnog vatrogasnog društva] u Loboru, da bi kad je srušen zbog izgradnje novog, sastajalište postao novosagrađeni Lovački dom. Vatrogasni dom je u samom centru Lobora, uz glavnu cestu, dok je Lovački dom malo izvan Lobora, na proplanku, pa zato i zbog skućena prostora nije najpogodniji. Ophod pokladne svadbe i nadalje se, prema tradiciji, održava poslije podne na pokladni utorak. Zaposleni sudionici moraju tog dana nešto ranije napustiti radna mjesta. Nekim sudionicima treba prijeći i dulji put od boravišta ili radnog mjesta do Lobora. U godinama ovog istraživanja obično je bilo dogovoreno da se sudionici okupe između trinaest i četrnaest sati. Pokladni ugođaj počinjao je u Loboru i ranije, jer su se već od podneva pojavljivale maskare, maskirani mladići i djeca. Svih godina istraživanja osim prve ugođaj je stvarala i glazba emitirana preko razglasnog uređaja, pokladna zastava zataknuta na visoku stupu te dječji školski crteži koji prikazuju maskare, izlijepljeni na izloge loborskih dućana i pročelja zgrada. Čim se prikupi dovoljan broj

članova limene glazbe, oni počinju svirati; postepeno se limena glazba popunjava, a dogodi se da neki zakašnjeli član stigne i mnogo kasnije. Da bi povorka mogla krenuti, potrebno je da se prikupe najvažniji sudionici, u prvom redu oni s kojima je to dogovoreno, tj. oni koji igraju neizostavne i važne uloge. Nije, naravno, svejedno koliki će biti ukupan broj sudionika u času kad povorka kreće. Mora ih biti dovoljno da se zadovolje namjere organizatora i predodžbe Loborčana o veličini i važnosti njihove pokladne manifestacije; u godinama ovog istraživanja nije bilo problema s okupljanjem dovoljnog broja sudionika, dapače, znalo ih je biti i više od očekivanog. Onih godina kad su "svatovi" po "mladenku", prema prethodnom dogovoru, odlazili u *Dom za odrasle*, broj sudionika bio je točno utvrđen, a ovisio je o spremnosti i mogućnostima *Doma* da ugosti određeni broj ljudi.

Ad 2] Ni mjesto koje je predstavljalo dom "mladenke" nije svake godine bilo isto. Najčešće se, kako je već spomenuto, po "mladenku" išlo u Vojnovec. Dvije kuće u tom selu naizmjenično su tokom više godina predstavljale dom "mladenke" i ona je s pratnjom čekala da bude iz njih izvedena, a "svatove" su dočekivali tobožnji i pravi ukućani, obavezno "starešina" koji govori u ime ukućana, te okupljeni suseljani i maskirani pridošlice, i to u prostranom dvorištu odnosno, samo jednom, na putu pred jednom od tih dviju kuća. "Svatove" je uvijek čekao obilno pripremljen stol; piće, jelo i cvijeće pripremali su ne samo ukućani odabrane kuće nego i drugi stanovnici Vojnovca prema vlastitoj želji i mogućnostima. Na isto mjesto "svatovi" su drugih godina dolazili da se počaste i provede nakon što su već preuzeli "mladenku", a to je bilo onih godina kad je dom "mladenke" bio *Dom za odrasle*. I obratno, "svatovi" su nekih godina u *Dom za odrasle* odlazili u punom sastavu, nakon što su već dobili "mladenku" i njezinu pratnju. Posjet *Domu za odrasle* smišljen je kao oblik suradnje KUD-a "Lobor" i te socijalne ustanove, a KUD tu suradnju iskazuje kao kulturnu aktivnost na području općine koja potpomaže njegovu djelatnost. Zamišljeno je da loborske maskare unesu malo dobrog raspoloženja u život štićenika *Doma* [bar onih koji su pokretni, a i među njima su mnogi teško oštećena zdravlja i psihički poremećeni]. Boravak "svatova" u *Domu za odrasle* odvijao se više puta pred starim dvorcem, gdje su za goste bili izvađeni i postavljeni stolovi i stolice, a čekali su ih tu štićenici *Doma* i osoblje. Nakon izgradnje novog dijela *Doma* "svatovi" su primani u velikoj blagovaonici te moderne građevine.

Ispred lijepe fasade starog dvorca odvijao se gotovo nestvaran susret raspojasa-nih ljudi pod maskama i ljudi koje je život gurnuo na marginu. Neobičan je to doživljaj za promatrača, a čini se da su i sudionici svjesni težine i gotovo apsurdnosti situacije. Osobno mi je svaki put bio najmučniji trenutak kad "svatovi" posjedaju za stolove i late se obilne hrane i pića, što posluhuje osoblje *Doma*, a štićenici i neplanirani maskirani i nemaskirani sudionici promatraju stojeći sa strane. Srećom loborska je limena glazba spremna prekinuti tu nelagodu, a njezinim polkama, valcerima i marševima ne mogu odoljeti ni neki od štićenika, pa plešu pojedinačno, u parovima ili se hvataju u kolo zajedno s maskarama. "Svatovi" se trude da izvrše svoju misiju, a čini mi se da bar dio njih tako i shvaća taj posjet. Osoblje *Doma* sudjeluje u pripremama i zabavi, a osobito su aktivni oni što su i sami iz loborskog kraja; otuda je, čini se, nikao poticaj za tu neobičnu suradnju, koju je uprava *Doma* prihvatila kao oblik rekreacije pa i terapije za svoje štićenike. Među osobljem *Doma* iz loborskog kraja našli su se aktivni sudionici i nosioci važnih uloga kao što je "starešina", koji govori u ime "mladenkine" kuće, te maskirani par koji predstavlja "mladenkine" roditelje. Kuharice su također spremno prihva-

tile ulogu kuharica na svadbi i svaki su se put spremno odazvale pozivu na poseban ples za kuharice, te ispile zdravicu i primile zahvalu za njihov trud izrečenu od "devera". Štićenici nisu sudjelovali u takvim ulogama; oni su bili predviđeni samo kao promatrači koji bi trebali uživati u šarenom i veselom zbivanju i eventualni sudionici u plesu, a pleše se tom prilikom mnogo.

Ad 3] Smiješni par pokladnih mladenaca "vjenča" se u samom centru Lobora, na trgu odnosno proširenom raskršću putova što vode u Lobor i iz njega, gdje se uz obiteljske kuće nalazi i Mjesna zajednica, pošta, crkva i dvije gostionice. To je mjesto izabrano zbog njegove prostranosti i važnosti u svakodnevnom i prazničnom životu stanovnika loborskog kraja. Prve godine istraživanja odabrano mjesto nije bilo posebno pripremano za čin "vjenčanja"; unaprijed je bio pripravljen samo oveći snop kukuruzovine, koji je u času "vjenčanja" stavljen pred "mladence" da na njega kleknu. Velik broj okupljenih gledalaca okružio bi "svatove" tako da oni udaljeniji nisu mogli vidjeti što se događa. Navodno je prethodnih godina bilo slično, a ponekad se netko od sudionika domišljao rješenjima ["dever" se jednom uspeo na ljestve prislonjene uz drvo da bi ga bolje vidjeli i čuli]. Od 1975. organizatori su za tu svrhu na istom mjestu podizali pozornicu, opremljenu mikrofonom i razglasom, dotjeranu nekom prigodnom parolom ili crtežom, a uz pozornicu su na visoki stup vješali i pokladnu zastavu.

Kotarski ne bilježi sam čin vjenčanja, a današnji kazivači tvrde da su šaljive scene vjenčanja izvođene i prije, ali su se razlikovale od današnjih. Bile su to navodno kraće improvizacije, izvođene u bilo kojem trenutku i prostoru, pa i više puta za vrijeme obilaženja "svatova" na pokladni utorak. Kazivanja ipak ne potvrđuju scenu "vjenčanja" kao obavezan i stalan prizor osim u periodu obnovljenog i organiziranog izvođenja pokladne svadbe. "Vjenčanje" je posljednjih godina pretrpjelo znatne promjene: točno je određeno mjesto i vrijeme događanja, zbivanje je podignuto na pozornicu i očigledno namijenjeno u prvom redu uživanju gledalaca. Namjera za predstavljanjem tu je najočitiija. U godinama ovog istraživanja uočene su promjene koje su išle u smjeru usavršavanja "vjenčanja" kao scenske izvedbe. Dok je najprije "dever" u trenutku "vjenčanja" preuzimao ulogu svećenika, kasnije je tu ulogu dobio drugi sudionik svadbe. Tako se pojavilo novo lice odnosno uloga. Dotjerana je i njegova scenska pojava: od običnog svećenika napredovao je do biskupa, što se moglo uočiti po njegovoj opremi, a dodana su mu i dva pomoćnika, ministranta. Najuzja pratnja "mladenca" ["dever", "pocnoš", "kranclini" i "svati"] dobila je također svoje mjesto na pozornici uz "mladence", da bi se zatim tu pojavili i tobožnji "mladenkini" roditelji.

Ad 4] Kretanje pokladne povorke završava gdje je i započelo, u Vatrogasnom ili Lovačkom domu, ali sada unutra, u dvorani priređenoj za zabavu. Tu se neko vrijeme također imitira svadbena situacija: "dever" drži zdravice, nazdravlja "mladencima" i drugim "svatovima". Piće naručuju i plaćaju pridošlice na zabavi, koji nisu sudjelovali u povorci; oni se tako odužuju "svatovima" za zabavu koju su im pružili. "Dever" ili netko drugi svaki put kaže tko i s kojom količinom vina časti. Kad je priprema jela i piće za taj dio zabave u rukama organizatora, tj. uprave KUD-a "Lobor", tada i prihod ide u njihovu blagajnu. Postepeno "svatovi" napuštaju svoje uloge, skidaju maske i neudobne dijelove odjeće i opreme, izmiješaju se s drugim sudionicima zabave, pridružuju se članovima svojih obitelji i prepuštaju se zabavi.

Osim događanja vezanih za četiri obavezne točke u kretanju pokladnih svatova jednako su obavezna i važna neka zbivanja na putu između tih točaka. To je prije svega situacija koja se ponavlja mnogo puta tog dana: povorku pokladnih svatova zaustavljaju mještani i nude pićem, eventualno i hranom. Ponekad je sve pripremljeno na prostrtom stolu u blizini ceste ili u dvorištu neke kuće. Čašćenje "svatova" priređuju ukućani jedne kuće, nekoliko susjeda zajednički ili čitav zaselak. "Svatovi" se zaustavljaju, silaze s vozila [ako su se tada vozili] i prihvaćaju ponuđeno. "Dever" nazdravlja onima koji su ih zaustavili odnosno počastili i zahvaljuje u ime "mačkarade", muzika svira zdravicu "Mnogo ljeta... ", eventualno još nešto, zadrže se malo u razgovoru i zatim "svatovi" kreću dalje.

Ima nekoliko mjesta na kojima "svatove" na ovaj način dočekuju mještani svake godine [npr. na ulazu u Lobor i u blizini pozornice]. Ponekad su "svatovi" unaprijed upozoreni gdje ih čekaju s ponudama, pa će, ako je potrebno, zbog toga i malo skrenuti s rute. Dogada se i da neočekivano naidu na raspoložene domaćine. Može to biti i samo jedna boca vina, koju u prolazu darovatelj daje nekome od "svatova". Pred gostionicama i prodavaonicama mješovite robe "svatovi" se obavezno zaustavljaju, jer se već uobičajilo da ih osoblje odnosno vlasnici [gostionica] časte. I tada "dever" drži govor, nazdravlja i zahvaljuje, a glazba odsvira tuš i "Mnogo ljeta...".

Povorka na svom putu rado i gotovo obavezno posjećuje i loborski župni dvor. Višegodišnji loborski župnik sudjeluje u običajima svojih župljana: dočekuje ih i časti, uzvraća zdravicu, zna se uhvatiti u kolo, pridružiti pjesmi i prihvatiti šalu, ali i iskoristiti priliku da pouči kako nakon pokladnih šala treba prionuti na proljetne poljoprivredne poslove. Iako neki od organizatora povorke ne smatraju umjesnim taj posjet, on se vjerojatno održao kao dio tradicije i tradicijskog odnosa prema župniku. Tome u prilog govori još jedna okolnost: nastoji se da onaj dio pokladnog zbivanja koji se odvija u blizini crkve ne kolidira odnosno ne ometa crkvene obrede.

Samo jednom u godinama istraživanja, i to na samom početku, 1974, povorka je nakon okupljanja pred Vatrogasnim domom išla najprije po "mladenca", što znači da on nije došao na mjesto okupljanja, nego su "svatovi" poredani u povorku išli najprije pred njegovu kuću. Prema dogovoru "mladenčeva" kuća bila je u centru Lobora, a za "svatove" je to bila prva postaja na kojoj se sviralo, plesalo i pilo. Odlazeći od kuće "mladenac" se na vratima oprostio od "majke", starije nemaskirane žene. Ova epizoda nije ponavljana sljedećih godina; kao da je tada zalutala u događanja, možda zato što je bilo najavljeno snimanje za televiziju [snimljena se emisija bavila u prvom redu loborskom limenom glazbom, glazbenicima što dolaze na probe s rada u Njemačkoj, pa i sudjelovanjem limene glazbe u pokladnim zbivanjima].

Krećući se između spomenutih točaka različitim redoslijedom, pokladna je povorka prolazila različite putanje. Polazila je, npr., ispred loborskog Vatrogasnog doma i dolazila u Vojnovec, a zatim se vraćala istim putem u Lobor, ukrcala se na vozila i otišla u *Dom za odraste*, pa se vraćala u Lobor. Iste točke mogu se povezati i na drugačiji način, bez vraćanja istim putem. Tako se nekad iz Vojnovca išlo dalje preko Vinipotoka, tj. drugim putem prema *Domu za odraste*. Taj je put lošiji i uži, uspinje se na brežuljke i spušta u jarke da bi konačno izbio na ravnicu; priroda je prelijepa, a vidici neočekivani. Kako organizatori poznaju vidike, više ih impresionira i brine kako proći tim putem s dugačkim prikolicama, pogotovo ako je zemlja mokra. Nema na tom putu

ni toliko zainteresirane publike kao uz glavnu cestu, iako se i u udaljenijim zaseocima nađu istaknutiji mještani, koji prirede doček i poslužnje.

Za vrijeme dulje vožnje na pojedinim vozilima [većinom traktorima s produženim prikolicama] sjede grupe sudionika, njih petnaest, dvadeset i više. Limena je glazba uvijek na jednom vozilu; više puta je to bio kamion s klupama ili najsolidnije izrađena prikolica, da bi glazbenici mogli svirati i za vrijeme vožnje. Oni obavezno sviraju pri prolazu kroz naseljene dijelove puta.

I redosljed vozila odnosno putnika na njima nastoji zadržati poredak sličan onom u povorci kad se kreće pješice. One grupice i pojedinci što se pridružuju "svatovima" obično su na posljednjim vozilima. Za vrijeme vožnje rado pjevaju, pogotovo na vozilima gdje ima više žena. Pjevaju pjesme iz svog uobičajenog repertoara: popularne šlagere i tzv. novokomponirane narodne pjesme. Ponekad zapjevaju pjesme koje se u današnje vrijeme pjevaju u odgovarajućim momentima na pravoj svadbi [npr. pjesma pri rastanku udavače od roditeljskog doma: "Zbogom majko, zbogom oče ti / moramo se sada rasti"]. Često se čuju i pjesme koje je na temu karnevala lansirala naša zabavna muzika [npr. "Maškare"]. Njih izvodi i limena glazba. Osim tih pjesama i zdravice "Mnogo ljeta..." ništa iz programa lobske limene glazbe nije vezano za pokladni niti svadbeni repertoar, osobito ne onaj lokalni i tradicionalni. Repertorar lobske glazbe u granicama je tipičnog repertoara sličnih glazbenih sastava. Marševi, koje često izvode, vrlo su "upotrebljivi" pri kretanju povorke; oni asociraju na *putne* [marševe] koje su domaći muzikanti svirali u pravim svatovskim povorkama.

"Mladenci" s najužom pratnjom redovno se voze na zasebnom vozilu. Više puta je to bila stara kočija, koja više nije u upotrebi. U kočiju su uprezani odabrani konji i ona je bila ukrašena vrpčama i cvijećem. Nakon što se "svatovi" s "mladenkom" vrate u Lohor i obilaze njime odnosno posjećuju gostionice, trgovine i pojedince, povorka ponekad izgubi čvrstu formaciju. Kad dođe čas za "vjenčanje", povorka se ponovo formira i posljednji dio puta, do pozornice, sudionici povorke prolaze paradno, svjesni da ih promatra veći broj gledalaca. Taj zadnji dio puta nekoliko su se puta "mladenci" prevezli kočijom, ali bez konja. Umjesto pravog konja u kočiju je bila upregnuta maska konja zvana *gomila* [konja predstavljaju dva čovjeka pod pokrivačem, prednji drži drvenu glavu konja s pomičnom čeljusti, *gomilu* vodi jedan maskirani sudionik, a više njih pomaže vući kočiju].

Oprema pokladnih svatova

O opremi pokladnih svatova svog doba Kotarski je malo zapisao. Za "mladenku" piše da ima vijenac odnosno krunu na glavi; očigledno je riječ o poznatom starinskom svadbenom oglavlju mladenki iz Hrvatskog zagorja. O opremi drugih "svatova" Kotarski ne piše ništa više; možda je mislio da je sve rečeno time da grupica mladića predstavlja svatove, što podrazumijeva da su najmanje dvojica preodjevena u žensko, a svi skupa su opremljeni kako se inače opremaju svatovi.

Nije jasno kako tumačiti podatak Kotarskog da neki maskirani imaju na licu "lafru" [masku], a drugi ih sami izrežu od platna ili papira; da li su prvi nosili kupovne maske ili one domaće izrade, možda solidnije, koje su se mogle više puta upotrijebiti? I u naše dane sudionici lobske pokladne svadbe rado sami izrađuju svoje maske, od obrazine do čitavog odijela i rekvizita. Lice, kao i prije, znaju prekriti maskom vlastite izrade od papira ili tkanine. Mnogi kupuju maske industrijske proizvodnje, a već je

spomenuto da "gastarbajteri" donose maske i druge rekvizite iz inozemstva. Suvremeni loborski pokladni svatovi nastoje u opremi imitirati prave svatove, one iz novijeg vremena. "Mladenka" zato nosi bijelu vjenčanicu, a na glavi kupovni vjenčić s velom. Kaput [sako] muškog odijela koji je više puta viđen na korpulentnoj "mladenki" nije dio kostima, nego dio privatne garderobe maskiranog, koji se tako zaštitio od hladnoće. Drugih godina odnosno druge "mladenke" drugačije su riješile isti problem: toplu su odjeću sakrile ispod vjenčanice. Loborske "mladenke" redovito nose vlasulje, maske i svadbeni buket.

Kako oprema "mladenke" nije jeftina, KUD "Lobor" je dio novca dobivenog od SIZ-a za kulturu upotrijebio za izradu vjenčanice i drugu opremu. Ta je vjenčanica služila više godina, a nosio ju je stasiti "gastarbajter" iz Vojnovca, koji je čak trinaest puta igrao "mladenku", da bi kasnije ostao vjeran sudionik pokladne svadbe u drugim istaknutim ulogama.

"Mladenac" i drugi istaknuti "svatovi" odjeveni su u tamna odijela, koja su po rubovima i drugdje ukrašena našivenim trakama žarkih boja [najčešće crvenom]. Svi obavezno nose različite šešire i kravate. Kod ostalih "svatova" prevladavaju kostimi izvedeni na temelju starinske muške nošnje tog kraja: košulja i hlače od domaćeg platna, prsluk [crni ili crveni], marama svezana kao kravata, šešir, kožni pojas i čizme. Svi ti dijelovi ili samo neki od njih mogu se kombinirati i s drugim dijelovima odjeće, s ukrasnim i drugim dodacima, s maskom ili bez nje. I drugdje je poznato da se kao pokladni kostim rado rabi starinska nošnja. Posezanje za starinskom nošnjom u suvremenim pokladama nije slučajno. Ne samo da ta odjeća iz drugog vremena ostvaruje predodžbu i namjeru za prerusavanjem, nego istodobno pridonosi pozitivnom vrednovanju tradicije u širem smislu. Održavanje pokladnih običaja u Loboru, kao i drugdje, ima uz ostale i intenciju svjesnog njegovanja tradicije odnosno valorizaciju svega što je dio te tradicije. Ponekad kao da ova druga namjera prevlada pa se naoko sasvim zanemari želja i potreba za prerusavanjem: pojedinac obučen u paradni primjerak starinske nošnje ne pokušava sakriti svoj pravi identitet, pa i ne poseže za krinkom.

Zapazila sam da Loborčani u razgovorima o odijevanju za poklade nošnju često nazivaju uniformom ["uniforma za mačkaradu"]; očigledno je da današnje generacije, koje nisu zatekle tu nošnju u svakodnevnoj upotrebi, bode u oči njezina jednoobraznost. S druge je strane masovno korištenje te nošnje u pokladnom prerusavanju učinilo od nje neku vrstu pokladne uniforme. To ponajprije vrijedi za pokladno odijevanje muškaraca, a manje žena. Kod muškaraca koji igraju ženske uloge također se javlja imitacija ženske nošnje [osobito kod "pocnoš"]. Paradne primjerke nošnje u pokladnoj povorci nose isključivo žene, a to može biti i nošnja nekog drugog kraja,

Kod muških "svatova" rjeđe se vidi imitacija starinskog suknenog kaputa s ukrasnim gajtanima, a rado nose kožuhe, te torbe preko ramena. Poneki "svat" zna staviti vezeni ručnik preko ramena, a obično su "svatovi" zakićeni kiticama ružmarina. Od svadbenih rekvizita javlja se i svadbeni kolač zakićen kiticom ružmarina i umjetnim cvijećem; obično na stolu u kući "mladenke", a ponekad ga "svatovi" nose sa sobom u povorci. Od drugih rekvizita najčešći su štapovi, kod mnogih sudionika povorke gotovo obavezni, te rjeđe zvona. Umjesto krinke neki se rado posluže naočalama za sunce. Zanimljivo je da u žene preodjeveni muškarci gotovo obavezno nose ženske ručne torbice kao tipičan ženski predmet, što te "žene" u pokladnoj povorci iskazuje kao suvremene žene, a ne žene iz seljačkog društva, kojima takav predmet nije pripadao.

Loborska se glazba u pogledu odijevanja donekle izdvaja od ostalih sudionika povorke. Muzičari su često bili u svojoj privatnoj odjeći, eventualno s nekim šaljivim, pokladnim detaljem [velikim kartonskim nosom, lažnim brkovima, smiješnim šešišrom]. Pojedinci su znali smisliti neku originalniju masku [npr. svirač tube u pidžami, sa sjenilom za lampu na glavi]. Pokušano je da se svirači odjenu jednoobrazno odnosno da privatnu odjeću prekriju jednakim plaštevima i na glavu stave kartonske cilindre, ali se samo dirigent više godina pojavljivao u tom kostimu. I drugačije se zapaža određeno izdvajanje svirača od ostalih, što možda proizlazi iz činjenice da se njihova važna uloga u pokladnoj povorci ne sastoji samo od igre i zabave, nego i naporene dužnosti. Pridavanje veće važnosti sviračima u vezi je svakako i s njihovim položajem neovisno o ovoj manifestaciji. Limena glazba u nekim drugim prilikama nastupa profesionalno i naplaćuje svoj svirku; nisam sigurna da li su muzičari ponekad bili i drugačije stimulirani za svoj doprinos pokladnoj povorci osim nešto više pažnje, osiguranog pića, jela i ponekog predaha tog napornog dana.

Ostali sudionici pokladne svadbe

Kotarski je zabilježio da se pokladnim svatovima pridružuju i druge maskare. Imenuje samo tip maske [*ciganica*, *soldati*, *bogci*, *šepavci*, *čuklavci*] s izuzetkom *rajzinger*a kojeg opisuje u bilješci: "Rajzinger [putnik] ima na sebi staru opravu, na licu krabulju, na plećima 'felajzlin', na kojemu su privezane cipele" [Kotarski 1917/2, 206]. Već je ponešto rečeno i o maskarama koje se priključuju suvremenim loborskim pokladnim svatovima [npr. pojedinci i grupe koji prikazuju Cigane, muškarci preodjeveni u suvremeno i starinsko žensko odijelo, muškarci i žene u imitacijama ili pravim dijelovima stare nošnje]. Od likova koje spominje Kotarski, osim *Cigana* i *Ciganica*, u današnje dane pojavljuju se i likovi koji se mogu dovesti u vezu sa *soldatima*; lako se zamjećuje velika sklonost za preoblačenjem u razne uniforme. Neke su toliko vjerne originalu da stvaraju zabunu i djeluju kao prave [jedne je godine sigurnu vožnju povorke nadgledao milicionar na motorkotaču za kojeg sam sve do večernje zabave vjerovala da je pravi].

Znatan broj maskiranih ne predstavlja određeni lik; oni nastoje da se preodjenu smiješno i neobično, a pri tom se koriste onime što im se nade na raspolaganju. Neki se trude da dočaraju određeni aktualan ili popularan lik: Indijanac, lovca, Sandokana [glavno lice iz istoimene televizijske serije], natjecatelja na Olimpijadi i slično. I danas je uočljivo opremanje "na gospodsku": muškarac u fraku s cilindrom na glavi, dama u dugoj haljini i drugim rekvizitima žene iz visokog društva.

Više puta se među maskarama pojavio muškarac u kostimu izvedenom iz muške nošnje s *putom* [posudom za nošenje grožđa] na leđima. *Put*a je bila puna vina, koje je iz nje istjecalo kroz gumenu cijev s drvenom pipom na kraju [poput one na bačvi]. Muškarac je na tu pipu davao piti drugim maskarama, nudio prolaznike i promatrače. Gumena je cijev bila provedena ispod košulje i hlača tog veseljaka, a pipa je virila kroz otvor njegovih hlača; otuda komika i golicavost scene koja se ukazivala kad bi netko prihvatio ponudu da pije [slične scene izvođene su na zagorskim svadbama: Bonifačić Rožin 1973, 227].

Gotovo redovno na pokladni utorak pojavljuje se maska slična onoj što je drugdje zovu *baba nosi deda* [Benc-Bošković 1962, 82; Bonifačić Rožin 1962. rkp;

1966, 160; 1973, 230], a izgleda ovako: muškarac obuče gornji dio tijela u mušku odjeću, a donji u žensku suknju, ispred prsa nosi na struk pričvršćen gornji dio lutke-žene [*baba*] tako da gornji dio lutke i donji dio tijela maskiranog čovjeka izgleda kao naprijed pognuta žena. Na leđima maskirani o pas objesi muške hlače i cipele [napunjene slamom kao i gornji dio lutke], pa taj dio lutke s gornjim dijelom tijela maskiranog predstavlja *deda*. Dobiva se dojam da je *deda* uzjahao *babu*. Računa se da će takav položaj asociirati na seksualni čin, a opsceni se efekt pojačava odgovarajućim pokretima. Loborska maska, međutim, nema donjeg dijela lutke [*deda*], a gornji dio tijela maskiranog čovjeka nalazi se u velikom pletenom košu bez dna, tako da izgleda kao da žena [gornji dio lutke i u suknju obučeni donji dio tijela maskiranog] nosi muškarca u košu. Maskirani se, valjda sputan visokim košem, kretao vrlo oprezno i dostojanstveno, pa se na taj način i bez nedostatka donjeg dijela lutke-muškarca, izgubio opsceni karakter te maske. Jedne je godine uz tu masku bio i pratilac u kostimu kombiniranom od dijelova nošnje i suvremenog muškog odijela; oboje su se držali vrlo suzdržano. Te je godine muškarac u košu stavio na glavu kupovnu obrazinu i žensku vlasulju, pa je ispalo da žena nosi u košu ženu. Dalje gubljenje karaktera te maske očitovalo se u pojavi maskiranog koji također nosi lutku, ali ne ispred sebe, nego na leđima; maskirani je tijelo omotao tkaninom što je trebalo predstavljati ženski način odijevanja, ali je za gornji dio tijela maskiranog i lutku na leđima teško bilo odrediti koji spol predstavljaju. Lutka je imala kupovnu obrazinu i u usta utaknutu cigaretu, a maskirani je glavu omotao tkaninom i stavio obrazinu, ali je na glavi imao mušku kapu. Ako bi se po toj kapi sudilo, ispalo bi da je taj put *deda* nosio *babu*.

Ovdje je već spominjana maska konja zvana *gomila*. *Gomilu* bilježi i Kotarski, ali ne u vezi s pokladama nego u opisu svadbenih događanja. Kotarski kaže da *gomila* zabavlja goste na svadbi i prikračuje im noć, a opisuje je ovako: "u plaftu se nagnjete slame i načini spodoba glave konjske; pod plaftom je jedan dečko, koji tu konjsku glavu drži, a drugi ga na o glavniku dovede u kuću i muštra ga, a ovaj skače, i to najradije među djecu, koja se po zapečku od straha razbježe, a svati se zadovoljno nasmiju" [Kotarski 1917/2, 209].

Tu je *gomilu*, dakle, predstavljao samo jedan čovjek pod plahtom, a drugi je bio njezin gonič. Današnju loborsku *gomilu* čine dvojica pod pokrivačem, prednji stoji uspravno i drži od drveta načinjenu konjsku glavu s grivom i pomičnom čeljusti, a drugi sagnut čini stražnji dio konja, na kojem je pričvršćen i rep; treći muškarac u kostimu izvedenom iz muške nošnje je gonič, a nekad *gomilu* vode dvojica slično opremljenih muškaraca. Ponašanje *gomile* slično je onome iz opisa Kotarskog: ona je neposlušna, rita se i skače, gonič je smiruje, daje joj piti iz boce kroz otvorenu gubicu, što naravno konzumira prednji predstavljatelj *gomile*. Takve scene *gomila* izvodi na loborskom trgu prije i za vrijeme "vjenčanja". Jednom su *gomilu* popeli na pozornicu i tamo izvodili šaljivu scenu prodavanja *gomile*: kupac je kuduo, a prodavač hvalio životinju, pozvali su "doktora" odnosno "veterinara" [u bijeloj kuti s liječničkom torbom], koji je pregledao životinju da bi dao svoj sud o njezinom stanju odnosno vrijednosti.³ Jednom se *gomila* pojavila upegnuta u kola na kojima je bio "mladenkin" miraz [tzv. *selba*; bila je to hrpa kartonskih kutija od ambalaže za kućanske aparate, ali je tu bila i metla i kolovrat].

³ O istoj maski u drugom dijelu Hrvatskog zagorja [stubički kraj] pisao je Nikola Bonifačić Rožin i dao pregled njezina pojavljivanja prema literaturi i vlastitim terenskim istraživanjima [Bonifačić Rožin 1973, 240-244]. O istome vidi Rajković 1973, 196; za Međimurje vidi Benc-Bošković 1962, 82-83.

Ova kola s upregnutom *gomilom* došla su za "mladencima" u trenutku kad su se oni popeli na pozornicu da se "vjenčaju". *Gomila* se propinjala i stvarala pometnju među gledaocima natiskanim pred pozornicom.

Ostala pokladna događanja

Pokladna svadba koja se zbiva na pokladni utorak centralni je pokladni događaj u loborskom kraju, ali nije jedini. Od osnivanja KUD-a "Lobor" i njegova preuzimanja organizacije pokladnih zbivanja dodani su i fiksirani neki sadržaji po uzoru na pokladne manifestacije u drugim sredinama, o kojima se zna preko sredstava javnog informiranja. KUD "Lobor" obavještava javnost o pokladnom programu putem plakata, koji su već godinama isti. Evo jednog takvog plakata.

KULTURNO-UMJETNIČKO DRUŠTVO
LOBOR

POZIVA VAS

NA TRADICIONALNI LOBORSKI FAŠNIK ZA KOJEG
VAM PRIPREMA SLIJEDEĆI PROGRAM

- 4.2. u 17 h. SVEČANO OTVORENJE KARNEVALSKIH
DANA U LOBORU
u 19 h. VELIKI MASKENBAL
[biranje najljepše maske uz nagrade]
- 5.2. u 14 h. BIRANJE NAJLJEPŠE DJEČJE MASKE
u 16 h. JAVNO SUDENJE KARNEVALU NA TRGU
predsjeda sudac
u 20 h. PROŠNJA MLADE [snuboki] u DVD domu
- 7.2. u 17 h. VJENČANJE SA SPALJIVANJEM
ZLOGLASNOG KARNEVALA

ZABAVLJAT ĆE VAS -----

ZA ČITAVO VRIJEME FAŠNIKOVANJA BIT ĆETE POSLUŽENI
POZNATIM JELIMA OVOG KRAJA

Organizacioni odbor

Kao što se vidi iz plakata pokladna zbivanja počinju u subotu pred pokladni utorak svečanim otvaranjem, po uzoru na mnoga "svečana otvaranja" kojima obiluje naša svakidašnjica kao i praznični dani. Ovo se prakticira otkako se na loborskom trgu postavlja pozornica [od 1975] i tom se prilikom diže uz pozornicu i loborska pokladna zastava. Uz prigodne riječi organizatora, više ili manje maskiranih sudionika i gledalaca,

svirku limene glazbe [kapelnik je "složio" pokladnu himnu!], ovaj moment prolazi bez većeg odjeka i značenja. Uvečer je zabava na kojoj se maskirani sudionici natječu na izboru za najuspješniju masku. Nagrade se isplaćuju u gotovini, a nekad u obliku prigodnih darova.

Drugi dan "fašnikovanja", nedjeljno prijedodne posvećeno je djeci. Tada se djeca natječu, a najuspješnije maske dobivaju poklone. Po lijepu vremenu dječje maske defiliraju centrom Lobora i pokazuju se na pozornici žiriju i gledateljima; ako je vrijeme loše, natjecanje se obavi u školskim prostorijama. Osim maski koje su u vezi s nekim aktualnim likom ili pojavom [Vučko, Lepa Brena], djeca se maskiraju i u popularne likove iz dječjih priča ili u životinje. Zanimljivo je da se i među djecom nađu "mladenci" [obično dvije maskirane djevojčice]. Ponekad maskiranu djecu organizatori provociraju da pokažu što znaju, pa djeca pjevaju i recitiraju unaprijed pripravljen program, koji je obično u vezi s likom koji predstavljaju.

Suđenje i izvršenje osude nad lutkom Karnevala također je imitacija, koju su organizatori uveli po uzoru na druge pokladne priredbe. Javno suđenje Karnevalu nekih godina nije bilo odvojeno od izvršenja presude, nego se oboje događalo u utorak. Osudu godinama piše ista osoba, koja je i čita odnosno predstavlja suca. Učinjen je pokušaj da se ta scena razradi u više uloga, ali nije bilo pravog odaziva ni sudionika ni gledalaca i od toga se odustalo. Zbivanja s lutkom nisu se uspjela razviti i poprimiti karakter punokrvnog pokladnog događanja, kao što je to drugdje. Je li to zato što takav sadržaj nije na tom području udomaćen [za razliku od pokladne svadbe] ili je u pitanju slaba organizacija? Prvo je sigurno odigralo važnu ulogu, a i pretjeran utjecaj jedne osobe u tom dijelu pokladnog događanja nije pridonio popularnosti i većem uključivanju ostalih sudionika. Bilo je prethodno govora o podacima Kotarskog u vezi s lutkom "fašnika", koju su djeca vozila Loborom na kolicima [na Pepelnicu] i za kojom su neki plakali; u današnjim kazivanjima ne nalazimo ni potvrde ni pojašnjenja tim podacima. U svakom slučaju čini se da osuda i pogubljenje lutke ne daje Loborčanima povoda za aktivno sudjelovanje u zbivanju i za improvizacije na poznate motive, kao što im to daje pokladna svadba. Suvremena zbivanja s lutkom ostala su u okvirima ideja i angažmana organizatora. U nedjelju publika pasivno prima osudu Karnevala na znanje, a u utorak nakon "vjenčanja" ona promatra žive slike, koje joj je pripremio organizator: veliku lutku dovoze na traktorskoj prikolici, a uspravno je drže dva muškarca. Za lutkom stiže i krvnik stojeći na džipu u prijetjećoj pozi; opremom imitira srednjovjekovnog krvnika: crna odjeća s kapuljačom preko lica, u ruci velika sjekira sa širokim sječivom. Tu je i sudac, a često i neka vrsta pratnje sastavljena od više parova mladića i djevojaka, jednoobrazno odjevenih u neke tobože historijske kostime. Zlokobnu atmosferu pred egzekuciju stvaraju i zapaljene baklje, koje sudionici nose visoko podignute, a u to vrijeme je obično već pao mrak u Loboru. Očigledno, to nisu slike koje bi loborska sredina mogla prepoznati kao svoje i identificirati se s njima, pa se spontano i aktivno uključiti u zbivanje.

Nakon čitanja osude, koja je rijetko kad bila osobito uspjela, kako sadržajem tako i u izvedbi, lutku vješaju na drvenu konstrukciju u obliku visoke trostrane piramide i zatim je zapale. Oko zapaljene lutke maskirani se sudionici znaju uhvatiti u kolo, a limena glazba svira najprije posmrtni marš pa nešto veselo. Nakon toga organizatori preko razglasa pozivaju sve prisutne da se pridruže zabavi u Vatrogasnom odnosno Lovačkom domu [što na odabranom plakatu nije bilo naznačeno u programu]. Na istom plakatu je za nedjeljnu večer najavljena *Prošnja mlade* [snuboki] u DVD domu; taj

pokušaj proširenja pokladnih sadržaja nije se uspio održati dulje od tog jednog [ili dva] puta. Raspitujući se o tome [jer nisam bila prisutna], doznala sam da je to bio pokušaj scenske izvedbe tradicijske prošnje, prema zamisli i pod rukovodstvom jednog od organizatora, s naglašenom težnjom za komičnim efektima, s podijeljenim ulogama i okvirno određenom radnjom i najvećim dijelom s improviziranim tekstom.

Dio teksta na plakatu koji počinje riječima "Zabavljat će vas ..." ostao je nedovršen, jer te godine nije bilo gostiju odnosno pozvanih, profesionalnih zabavljača. Takve osobe bile su prisutne dva puta: jednom je to bio humorist Ivo Gavrilović, a drugi put glumac i zabavljač Joža Šeb. Obojica su se, svaki na svoj način, pripremili za nastup u Loboru na osnovi podataka koje su prethodno dobili od organizatora. Glumac i zabavljač Joža Šeb sudjelovao je u mnogim sličnim lokalnim priredbama, osobito u Hrvatskom zagorju; poznaje materiju i koristi kajkavski govor kao sredstvo za uspostavljanje uspješne komunikacije s domaćinima. Nije opterećen visokim zahtjevima što se tiče humora, a spretno je iskoristio i podatke o lokalnim dogodovštinama i govorkanjima. Humorist Ivo Gavrilović pretvorio je dobivene podatke, na svoj poznati način, u stihove bez velikih literarnih pretenzija, ali britke i duhovite.

U završnom dijelu teksta loborskog plakata nalazimo i neke prepoznatljive šablone. "Poznata jela ovog kraja" reklamiraju se na svim sličnim priredbama i prigodama, a spadaju u domenu uobičajene turističke propagande. U slučaju loborske pokladne svadbe ta je reklama nepotrebna i neosnovana, jer je izbor jela na zabavama vrlo skroman; domaća jela domaćice nude sudionicima pokladne povorke, ali ne i promatračima. "Organizacioni odbor" u potpisu plakata odaje želju za imitiranjem organizacijskih shema većih kulturnih manifestacija.

Još je jedna pokladna priredba, poznata i drugdje, svega dva puta bila organizirana u Loboru, da bi zatim ugasnula. Bila je to povorka vozila opremljenih tako da prikazuju aktualne prizore iz života Lobora i okolice, sagledane okom kritičara i humorista. Ta se priredba održavala nedjeljom prije pokladnog utorka i zahtijevala je velike napore organizatora i kreativno sudjelovanje mnogih. I tu su neki istaknuti pojedinci prednjačili i rukovodili, ali je odaziv mještana bio masovniji. Bio je to velik posao da se traktori s prikolicama, kamioni i zaprežna kola pretvore u pokretne scene, sa scenografijom i živim akterima, te verbalnim i likovnim izrazom u obliku pisanih tekstova i crteža.

Povorka vozila formirala se izvan centra Lobora da bi zatim krenula na unaprijed isplaniran put. Jednom je to bilo poduže putovanje kroz više sela, s nekoliko zaustavljanja, od kojih je jedno bilo i u Zlataru. Na mjestima gdje se povorka planirano ili neplanirano zaustavljala sudionici su bili počašćeni pićem pa i jelom. Častili su mještani, ali i radne organizacije [trgovine, motel u Zlataru]. Kako je i opet na čelu povorke bila loborska limena glazba, bilo je svirke, pjesme i plesa pri svakom zaustavljanju, ali i u toku vožnje.

Kretanje povorke bilo je prijavljeno od strane Mjesne zajednice i KUD-a "Lobor" kao organizatora i odobreno od nadležnih organa. Teme pojedinih alegorijskih scena zahvaćale su u problematiku šireg područja, pa su bile zanimljive i stanovnicima drugih sela i gradića Zlatara. Bile su to aluzije i šale na račun općinskih službi, SIZ-a za kulturu, lošeg javnog prometa, izgradnje Doma umirovljenika na udaljenom mjestu sa slabim prometnim vezama, slabe kvalitete cigle i drugih nepravilnosti u poslovanju lokalne ciglane, nekih nezadovoljstava u vezi sa šumarijom i vodovodom. Bilo je i tema od užeg interesa, kao što su manjkavosti u radu Mjesne zajednice Lobor, nebriga o

cestama i loborskom groblju, nezadovoljstvo zbog mnogih samodoprinosa i slabog napredovanja objekata za čije su podizanje bili raspisani [npr. izgradnja zdravstvene ambulante i društvenog doma], zatim neke kritičke primjedbe na rad i odnose u loborskoj školi, na postupke prema povratnicama iz inozemstva, te na nedisciplinu i neuspjehe lokalnog nogometnog kluba i njegovih trenera.

Vizualizacija spomenutih i drugih tema ostvarena je s različitim uspjehom, nekad jasno i duhovito, a nekad manje uspješno. Pojedini su se prikazi zasnivali na određenim popularnim predodžbama [npr. administrativne službe prikazuju maskirani ljudi koji sjede za stolovima, u foteljama i piju crnu kavu]. Poanta se često nalazi u obliku kraćeg natpisa odnosno parole ispisane na vozilu. Tako npr. na vozilu koje prikazuje Mjesnu zajednicu Lobor [što i piše na prednjoj strani vozila], na stražnjem dijelu vozila stoji natpis: OOUR TESKA HLADOVINA.

Lošu kvalitetu cigala iz ciglane u Vinipotoku dočaravala je kuća od kartona, nakrivljena i trošna, s nacrtanim pukotinama i ciglama koje se raspadaju. Čuvara šumarije prikazuje čovjek s bocom vina u ruci, koji se izležava pod brkljom koja brani ulaz u šumsko dobro; šuma je naturalistički prikazana pravim drvećem pričvršćenim na vozilo, ali ima tu i nacrtano drveće, a nacrtana je i jedna noga u prepoznatljivoj gesti "šupiranja" uljeza u šumu. Iz natpisa doznajemo kolike novčane kazne sudac za prekršaje dosuđuje uljezima u šumu; iz pisanog komentara, koji je pročitao na pozornici prilikom defilea vozila, doznajemo da se navodno kažnjavaju i oni što u šumi kupe lišće za stelju u stajama.

Propast lokalnog poduzeća, kamenoloma u Loboru, prikazuje kamion sa scenografijom koja nastoji dočarati stijene [obojeni karton i drvo], te pravo kamenje i dva čovjeka u radnim odijelima sa zaštitnim kacigama na glavama i orudem u rukama, ali u sjedećem, neradnom položaju. Natpis na boku kamiona sročeo je po uzoru na novinske osmrtnice odnosno sjećanja:

BOLNO SJEĆANJE
NA
KAMENOLOM LOBOR

PROŠLA JE GODINA DANA
OD KAKO SI ZAUVIJEK NESTAO

TUGUJUĆA
RADNIČKA KLASA

Slično je sročeo i pisani komentar koji je pročitao na pozornici:

IN MEMORIAM
KAMENOLOM LOBOR

PROŠLA JE GODINA DANA OD KAKO SI ZAUVIJEK NAPUSTIO NAŠU RADNIČKU KLASU. SVIMA ONIMA KOJI POSJEĆUJU TUŽNE OSTATKE TVOJE VELIKA IM HVALA .

TUGUJUĆA
RADNIČKA KLASA

Osim scenskog prizora, pisanog teksta i crteža na vozilima, zamišljeno je da gledaoci pred pozornicom u Loboru, prilikom defilea vozila, čuju i opširniji komentar pojedinih scena, koji je pisao i čitao jedan od organizatora [onaj isti aktivist KUD-a "Lobor" koji je više godina autor gotovo svih tekstova i inicijator većine sadržaja koji su dodani pokladnoj svadbi]. One godine kad je gostovao Joža Šeb, taj je glumac bio na pozornici zajedno s autorom pisanog komentara, pa je svaku scenu nakon čitanog teksta, popratio improvizacijom u svom zabavlačkom stilu.

Ni loborska limena glazba nije prošla bez bockavog komentara, koji je aludirao na neke skandalčice u vezi s pojedinim članovima, a stavljena je i zamjerka na monoton repertoar limene glazbe.

Na čelu povorke, odmah iza limene glazbe, na zasebnom vozilu, nalazila se lutka Karnevala, pa je u pisanom i na pozornici čitanom komentaru bio i ovaj tekst osude Karnevala:

"Tri stotine šezdeset i pet dana našeg ratovanja sa vremenom slilo se u jednu jedinu ličnost. Koliko se znoja prolilo, koliko se samo krvavih žuljeva zaradilo da bi nam sav taj trud odnijela njihova malenkost. Ja ću vam sada u najkraćim crtama kazati što je to sve počinio taj tako teško osuđeni Karneval. Kriv je i to nitko ne može opovrći da nije kriv. Kriv je za kiše, poplave, požare, suše, loše jeseni, slabe zime, za zemljarine, za prevelike putarine, cestarine, njivarine, krčarine, šumarine, koljarine, drvarine, lišćarine, klizarine, peglarine, ciglarine, zidarine, žbukarine, žitarine, travarine, kosarine, šivarine, školarine, i sve ono što udara po našem radničko-seljačkom džepu. Za niske penzije i premije, za prinose i donose, za slabe berbe i slabe žetve, za štetočine i proždrljivce, za komarce i skakavce, za muhe i obade. Kako vidimo da su grijesi ogromni pa molim da ga časni sud loborski osudi kako to volja naroda i slovo zakona govori."

Verbalni sadržaji pokladne svadbe

Važan sastavni dio loborske pokladne svadbe čine njezini verbalni sadržaji odnosno izvedbe; već su spominjane zdravice, govori, dijalози i male dramske scene, te istaknuta uloga glavnog govornika, "devera". Djelomično ti sadržaji imitiraju adekvatne sadržaje iz prave svadbe: to su zdravice, govori, dijaloški prizori pri dolasku po "mladenku" i odlasku iz kuće njezinih roditelja, te neke dramske scene. Drugi su verbalni sadržaji proizašli iz specifičnih situacija svake pojedine izvedbe odnosno pokladnog događanja, kao npr. govori prilikom posjeta župnom dvoru i istaknutim pojedincima, govor u ime KUD-a "Lobor" upućen upravi *Doma za odrasle*, te prigodni govori organizatora i voditelja programa, kao što je npr. uvodna riječ na otvaranju pokladnih dana.

U ime "svatova" najviše govori "dever". U vrijeme mog istraživanja tri su se osobe mijenjale u ulozu "devera". U njihovim govorima bilo je znatne razlike, ali sam uočila i neke zajedničke crte. Nastojeći da govore kao *deveri* na tradicijskim svadbama, oni improviziraju na osnovi određenih, njima poznatih modela. Ništa nije fiksirano. Ovisno o konkretnoj situaciji spontano su se javljale pojedinosti koje se mogu dovesti u vezu s adekvatnim govornim sadržajima svadbe, pa i one iz zapisa Kotarskog. Tu je u prvom redu poznato oslovljavanje svatova sa "gospon" odnosno "gospodo" ["gospon

dever", "gospodo prvi"]. Istodobno "dever", svjestan da predvodi maškare, naziva ih "mačkaradom" odnosno nalazi kompromisno rješenje u izrazu "gospodo mačkarada".

Kod dolaska po "mladenku" vodi se dijalog između "devera" i "japice domaćeg" odnosno "starešine", tj. izabranog predstavnika "mladenkine" kuće. Evo zapisa jednog takvog dijaloga pri dolasku po "mladenku" u *Dom za odrasle* :

"Gospodo mačkarada, na svoja mjesta! Gospodo prvi! [...] Poštovano društvo, draga mačkarada! Evo, nakon našeg napornog puta, stigli smo u ovaj naš liepi kraj, gdje mi tražimo jednu našu liepu rožicu, koju si je odabral naš dragi mladenec. Sada mi to samo nemremo tak najti, nego ja prosim japicu domaćega, ako nam on da dozvolu da bi si mi tu našu rožicu poiskali, da ne bi tu tak same čubili za badave. Japica domaći, da li nam date dozvolu da si mi to naše cvieće najdemo?"

Prepoznatljivi su neki karakteristični elementi svadbenih govora: došljaci [svatovi] su prešli "naporan put", traže "rožicu" [ne spominje se mladenka], mole dozvolu od predstavnika kuće da to po što su došli potraže.

Nakon što su "svatovi" izveli "mladenku" iz pokrajne zgrade i počastili se za stolom, "dever" drži zdravicu:

"Draga mačkarada, mi smo ovde u ovom vrtu pronašli onu rožicu, koju smo tak doge iskali i š njome se tak liepe nakitili. To jeste naša draga mladenka, pocnoš, i tak dalje, naše kranclini. Priključilo se tu i još jedno društvo, malo je neobične društve, šarene, ali nek im bude! [To su Romiči!] Zato podižem čašicu rujnoga vinca, pozdravljam najprije naše drage mladence, tj. mladenku i mladenca, te sve, ostalu svadbu, da ih bog poživi u zdravlju i veselju! Živeli mačkarada! Živeli!"

Nakon ove i svake slične zdravice slijedi svirka "Koliko kapljic, toliko ljet..." i "Mnogo ljeta sretni bili...", kojoj se prisutni pridružuju pjevajući.

Prije odlaska na "vjenčanje", prema svadbenom običaju, "dever" govori u ime "mladenke" oprostajne riječi njezinim tobožnjim roditeljima, da bi odmah zatim u svoje ime dodao zdravicu, i nakon odsvirane i otpjevane zdravice zapovjedio "prvima" da povedu povorku na dalji put.

"Evo jedno par riječi da se zahvalim u ime mladenčice. Da se zahvalim na vašem trudu, što ste je toliko othranili. [Baš vam ni vrla!] Dragi tatek, draga mamica, najlepša vam hvala na svemu i molim da mi oprostite, znam da ne sam bila tak dobra baš kak bi morala biti. Pa dižem ovu čašicu i nazdravljam tateka i mamicu i želim sretan ostanak, a vi nama srečan put kao i druge. Živeli!" [Slijedi svirka i pjesma: "Mnogo ljeta..."] "Gospodo prvi, na svoja mjesta!"

Jednom, kad su u *Dom za odrasle* "svatovi" došli već s "mladenkom" [kao na "stavišče"], a bilo je dogovoreno da će ih ugostiti u novosagrađenom krilu ustanove, i to

unutra, u blagovaonici, "dever" je pred zatvorenim vratima te prostorije [nakon što su već prošli glavna ulazna vrata] improvizirao prema poznatom tradicijskom modelu: tri puta je kucao na vrata, pozdravljao i tražio ulaz za došljake, koji su dugo putovali:

- ["Dever" kuca] - "Dobar dan, prvi put!"
- ["Dever" kuca] - "Dobar dan, drugi put!"
- ["Dever" kuca] - "Evo dragi naši prijatelji i gosti ovde koji ste. Mi putujemo već danima i danima i tu smo našli jedna vrata otvorena. Vidli smo i krenuli kroz njih. Evo sad smo došli tu na jednu prepreku, ali ja u ime svojega društva, koje ja predvodim i koje ja zastupam: da li ste voljni i da li nas želite primiti, vi kao radni kolektiv Doma nemoćnih i starih, da malo se pozabavimo ovde. Ne samo mi, nego da i njima [štićenima, op. Z. R.] veselje udovoljimo. Mi vama dajemo dobru zabavu i ono šta će muzika pripremiti."
- [Predstavnik *Doma* .] - "Dobru zabavu i kaj još?"
- ["Dever"] - "Pokazat ćemo ono šta vodimo i čemu se narod najviše veseli danas. Molim mladenci! I'š ti prva ili on? Obadva skupa?"
- [Predstavnik *Doma*] - "Dajte mi recite, tko je ovaj čovek kaj vas vodi? Budemo mi zaprli vrata i ne bumo vas pustili nutre!"
- ["Dever"] - "Ako ne bute pristali, mi lake okrenemo!"
- [Predstavnik *Doma*] - "Imate vi legitimacije?"
- ["Dever"] - "Evo legitimacija je tu [gura "mladenku"], a sad bumo dali i drugu, drugi del legitimacije!"
- [Predstavnik *Doma*] - "Kaj onda, da ih pustim? Kad je naše cvieće došlo, onda moram pustiti ..."

Kotarski je zabilježio trokratno pozdravljanje i "poklanjanje" prilikom jednog od predsvadbenih običaja [odlaska na zapis kod župnika], te prilikom povratka svatova u mladenkin dom nakon vjenčanja kad *dever* i *starešina* pregovaraju kroz odškrinuta vrata [Kotarski 1917/2, 205, 207]; slično trokratno pozdravljanje i traženje *pasosha* od svatova nalazimo u još jednom zapisu iz Hrvatskog zagorja [Brolich 1940, 148].

"Vjenčanje" pokladnih mladenaca na loborskoj pozornici prilika je za izvedbe scena koje su već spominjane. Osim opisane scene s *gomilom*, poznata je još jedna varijanta: oko *gomile* nadmudruju se očevi mladenaca, jer je udavača dobila *gomilu* u miraz

[uz kravu i ostalo], a ženikov otac *gomili* nalazi mnoge zamjerke, na koje druga strana nalazi duhovite odgovore [uspoređujući *gomiline* mane s nedostacima mladoženje].

Prilikom čina "vjenčanja" komični efekt postiže se na način poznat iz drugih zapisa sličnih pokladnih i svadbenih scena: "mladenka" i "mladenac" doslovno ponavljaju tekst "župnika", igraju priglupce mladence [usporedi: Bonifačić Rožin 1963, 91-92, 114 - 115 i bilješka 28. na strani 188].

Pokušaji da se improvizirani šaljivi dijalozi pri "vjenčanju" zamijene pisanim tekstom nisu uspjeli; donekle se pripremljenog teksta pridržavao samo njegov autor, koji je više puta igrao župnika. Improviziralo se i dalje na račun neskladnosti "mladenaca", u vezi s razlozima koji su ih naveli na brak [koristoljublje "mladenca" ili pomanjkanje bolje prilike za "mladenku" zbog njezina lošeg izgleda], na temu roditelja koji su mladima nametnuli brak zbog svojih računica i slično. Igre riječima, dvosmislenosti, osobito one "masnije", aluzije u vezi sa seksom, predbračnom trudnoćom kao povodom za sklapanje braka i druge lascivnosti, obavezni su sadržaji tih izvedbi. Nekoliko puta spontano je iskrsnula i scena iz tradicijskog repertoara svadbenih komedija: tik pred vjenčanjem pojavljuje se žena s djetetom, zapravo maskirani muškarac s lutkom [jednom s pravim djetetom, koje je još nosilo lutku] i optužuje "mladenca", a nekad i druge "svatove" za očinstvo [usporedi: Bonifačić Rožin 1963, 118 -122; 1964-65, 65; 1968].

O uspješnosti svih tih izvedbi teško je suditi. Različiti promatrači različito ih primaju. Domaćoj publici motivi su poznati i ona reagira na sam motiv; međutim, razrada motiva i same izvedbe većinom nisu osobito uspješne. Često odmaže i loše baratanje mikrofonom, nesnalženje na pozornici, zamor izvođača nakon višesatnog kretanja po hladnom vremenu, a možda i konzumirani alkohol.

Loborska pokladna svadba izvan Lobora

Loborska je pokladna svadba tri puta izašla iz Lobora ili je bar pokušano da izađe odnosno da se prezentira na medijima i da nastupi na pozornici, na profesionalno organiziranoj zabavnoj priredbi u hotelu "Kaj" u Mariji Bistrici.

Nakon ovdje već spominjanog sudjelovanja loborske pokladne svadbe u snimanju televizijske emisije o loborskoj limenoj glazbi, gdje "svadba" nije bila u prvom planu, još su jednom televizijske kamere pratile Loborčane na pokladni utorak s namjerom da snime emisiju baš o pokladnoj svadbi. Pokušaj je neslavno propao zbog organizacijskih i drugih propusta televizijske ekipe, što znači da ono malo snimljenog materijala nije nikad montirano niti emitirano. To je Loborčane duboko razočaralo. I ja sam bila time pogođena, odnosno još više samom činjenicom da događanje nije cjelovito snimljeno i da je propuštena prilika da se učini trajniji zapis o loborskoj pokladnoj svadbi [sa svim eventualnim manjkavostima odnosno manama takvih televizijskih snimaka]. Moje nezadovoljstvo bilo je to veće što sam inicirala to snimanje i bila koautor scenarija te stručni suradnik. Upustila sam se u to nakon višegodišnjeg promatranja i ispitivanja u Loboru, nakon što sam već raspolagala znatnom znanstvenom dokumentacijom o loborskoj pokladnoj svadbi [magnetofonskim snimkama intervjua i živih događanja, fotografijama i dijapozitivima u boji, 18 mm tonskim filmom u boji, rukopisnim zapisima]. U prikupljanju dokumentacije korištene su sve tadašnje mogućnosti Zavoda za istraživanje folkloru, a pomagali su mi povremeno i moje kolegice i kolege. Televizijski zapis, rađen 16 mm filmskom kamerom, pod vodstvom profesionalnog filmskog redatelja i sa

dvije ekipe profesionalaca Televizije Zagreb, trebao je i mogao biti vrhunski ostvaren ili bar profesionalno korektan dokument, kakav nažalost nijedan naš znanstveni institut ne može snimiti, jer nema ni opreme ni sredstava. Smatrala sam da će Loborčanima ta emisija biti neka vrsta satisfakcije za njihov trud i ostvarenje višeputa iskazane želje da se pokažu pred golemim televizijskim gledalištem. Njihovo nezadovoljstvo zbog aljkavosti televizijskih radnika svalilo se kasnije na moja leđa, što se odrazilo na mojem daljem terenskom radu u Loboru i došlo do izražaja u otvorenim prijekorima i smanjenoj spremnosti da sa mnom surađuju i da toleriraju moju stalnu prisutnost na njihovim pokladnim zbivanjima. Mislim da im ipak trebam odati priznanje što su progutali tu gorku pilulu i primali me i dalje, mnogo bolje nego što sam, nakon svega, zasluživala.

Nekoliko riječi o iskustvu s Loborčanima i njihovom pokladnom svadbom prilikom tog snimanja. Nakon što su upoznali suradnike Televizije i doznali da će biti snimani, Loborčani su prionuli da neke stvari bolje dotjeraju [iako su bili upozoreni da to nije potrebno]. Oprema, maske, transport, broj sudionika - sve je to bilo bolje, više i organiziranije. Ali i tu su se pojavile ambicije i očitovala moć nekih pojedinaca, pa su se u istaknutim ulogama pojavile osobe koje inače nisu sudjelovale ili nisu bile tako angažirane. Bez dogovora s televizijskom ekipom, iako im je bilo rečeno da ništa značajno ne mijenjaju, Loborčani su uveli novo mjesto odnosno kuću, u koju se odlazi po "mladenku" i smislili da se preuzimanje "mladenke" odigra u kući. U tu svrhu unutrašnjost kuće bila je dotjerana na način kako su mislili da treba biti; iako je to bila novija zidana kuća, bila je opremljena djelomice po starinsku, sa starinskim kutnim klupama i stolom bogato prostrtim, te raznim ukrasnim detaljima, većinom iz fundusa domaćeg rukotvorstva [tkanine, vezovi, rezbareno drvo]. Kad je ustanovljeno da televizijska ekipa nije opremljena za snimanje unutra [oprema je ostavljena na drugom mjestu, gdje je bilo predviđeno snimanje u interijeru], Loborčani su na brzinu, spremni na sve za televiziju, iznijeli stol, klupe, hranu, piće i ukrase i pred kućom izvodili prilično izmijenjene scene dolaska po "mladenku", dijaloga između "devera" i "starešine", čašćenje, oproštaj "mladenke" od roditelja i konačno odlazak "svatova". Ne samo da su ponašanje i govori loborskih pokladnih svatova bili izmijenjeni pred okom kamere [što se prije svega manifestiralo u pretjeranom glumatanju i pokušajima da se govori nekim televizijski primjerenijim jezikom], nego se opet pojavila ona žena što je prije više godina, prilikom prvog televizijskog snimanja, igrala "mladenčevu" majku, da bi sada predstavljala "mladenkinu" majku. Uz nju je bila još jedna mlada žena, obje nemaskirane, očigledno televizijskom gledateljstvu ponudene kao primjer ravnopravnog sudjelovanja žena u loborskim pokladnim svatovima. Njihova prisutnost, osobito one mlade, imala je valjda neku ulogu u međuljudskim odnosima Loborčana i trebala je poslužiti nekoj nama nepoznatoj svrsi, eventualno nekome donijeti priznanje.

U daljem razvoju događanja i snimanja Loborčani su se sve više oslobađali i sve manje obazirali na televizijske poslenike, koji su sve teže stizali "svatove" u kretanju od mjesta do mjesta, u vožnji, pješačenju i svim izvedbama "svadbene" ceremonije. "Svatovi" su se zahuktali i sasvim prezreli televiziju; odavno su shvatili da nešto nije u redu i da nema smisla dopustiti da im propadne zabava. Nisu se čudili što televizijski momci svaki čas nestaju, odlaze na ručak, pa na večeru, pa se nešto međusobno ljute, pa postavljaju svjetla u Vatrogasnom domu da bi ih odmah zatim demontirali, jer im je upravo isteklo radno vrijeme, pa konačno odlaze neobavljena posla.

Drugi izlazak loborske pokladne svadbe pred širi auditorij bio je uspješan, ali je imao neznatan odjek među samim Loborčanima [koliko sam mogla o tome doznati].

Bio je to radiofonski zapis, dokumentarna radio-drama, tzv. feature, koji su 1984. uradili redatelj Dragutin Klobučar i tonski snimatelj Miro Pijaca uz moje sudjelovanje. Emisija je emitirana na Radio-Zagrebu, dobila je dobru kritiku u novinama, bila prezentirana na svjetskoj smotri radiotelevizijskih dostignuća "Prix futura" u Berlinu i preuzeta za emitiranje u dvjema evropskim zemljama: Njemačkoj i Francuskoj. Lobarčani jedva da su je čuli, iako je o emitiranju bila obaviještena Mjesna zajednica, KUD "Lobor" i neki pojedinci.

Treći izlazak loborske pokladne svadbe u širu javnost zbio se pred gostima hotela "Kaj" u Mariji Bistrici, koji su došli da u karnevalsko vrijeme budu zabavljeni domaćim zagorskim "speljavanjem" serviranim uz pune *kupice* vina, svinjetinu i *štrukle*.

Za program i njegovo vođenje bio je zadužen humorist Ivo Gavrilović. Bio je tu i žiri, koji je ocjenjivao nastupe pozvanih grupa i pojedinaca, pa su "najsmješniji" dobili i novčane nagrade. Lobarčani su mi ponosno pričali o velikom uspjehu u Mariji Bistrici, gdje su njihovi "svati", "Ciganice" i "čovjek u košu" odnijeli prve nagrade. U prvi čas sve je izgledalo više nego dobro; loborska se pokladna svadba dokazala pred širom publikom, na terenu i u prigodi koja i njima samima imponira. Ali, u interpretaciji jedinstvenog Štefa B., vjernog sudionika "svadbe", izvrsnog kazivača, čovjeka neobične i autentične ekspresivnosti, priča o nastupu u "Kaju" pretvorila se u humoresku i nasmijala nas do suza. Lobarčani su, svjesni svoje autentičnosti i neodoljivosti - kako drugim riječima kazuje Štef - došli u Mariju Bisticu da pobijede i pobijedili su i osvojili novčane nagrade u iznosu koji nije zanemariv. Zatim su zadovoljni obavljenim poslom sjeli da se provedese, kako su to navikli kad "svadbuju". Sve bi bilo kao i kod kuće da naknadno nije stigao račun od hotela za konzumirano jelo i piće, koji je premašio iznos osvojenih nagrada, a jedva da su "nešto pregrizli i spili kupicu". Tako je tužno završio izlazak u javnost, Lobarčani su se opet osjetili izmanipulirani i iz svega izvukli pouku da je doma najbolje - kako kaže Štef B.

.

I na kraju, mogli bismo se zapitati koje mjesto zauzimaju suvremeni loborski pokladni običaji u odnosu na druga karnevalska zbivanja u nas? Svjedoci smo mnogih "oživljavanja" pravih i tobožnjih pokladnih tradicija i rađanja novih sadržaja, vezanih uz te tradicijske datume; svatko će u najmanju ruku priznati da su karnevalska zbivanja živa, prisutna i u stalnom usponu, za razliku od mnogih drugih situacija i datuma gdje su se zanemarili prigodni običaji, sasvim nestali ili su se povukli u uske okvire obiteljske tradicije. Nekoliko je razumljivih razloga omogućilo taj uspon pokladnih zbivanja. Prije svega pokladni običaji ne mogu izazvati neprilike kao oni običaji što su uže vezani uz crkvene i religijske sadržaje; oduvijek su bili na udaru crkve pa i države, kad su koristili priliku, masku, šalu i slobodu da kritiziraju. Sukob s crkvom i njezinim predstavnicima danas se lakše podnosi, a vidjeli smo na primjeru iz Lobora da se i kompromisna rješenja lako nalaze: naoko su svi zadovoljni i zadovoljeni. Pretjera li se s kritikom moćnih [povorka maskiranih vozila s prizorima iz života], i od toga se može odustati; još uvijek ostaje vesela pokladna svadba. Lobarčani su nam pokazali kako se mogu pomiriti dvije vlasti - to staro seljačko umijeće stečeno iz nužde u mnogim neugodnim povijesnim situacijama.

Industrija zabave i masovni mediji podržavaju pokladne manifestacije; kulturna politika također [stimuliranje KUD-ova, nedostatak drugih kulturnih sadržaja u manjim

sredinama]. Etnolozi i folkloristi, s pozicija promatrača, a bez značajnije prisutnosti i utjecaja u javnosti, konstatiraju promjene u pokladnim običajima i njihovim funkcijama: gubljenje stočarskih i agrarnih kultova, traženje vlastitih korijena u tradicijskoj kulturi zavičaja, prevladavanje zabavljačkih elemenata nad magijskim i obrednim, nastojanje za potvrdom identiteta [Supek-Zupan 1982/1, 1982/2; Lozica 1982, 1985; Rihtman-Augustin 1982].

I za loborske bi se suvremene poklade moglo reći isto što je rečeno za svetojanski "fašnjak": da su dobile smisao općeg ceremonijalnog posjećivanja, da ritualno naglašavaju solidarnost seoske zajednice u času kad je ona uzdrmana iseljavanjem, zapošljavanjem izvan sela, te da su također za izlazak iz lokalne ruralne anonimnosti u maticu kulturnih događaja toj matici ponudile tradicijske modele na kojima počiva njihov lokalni identitet [Supek-Zupan 1982/1].

Traganje za identitetom u zavičajnoj sredini i revalorizacija tradicije u naše su dane dobro poznate pojave; one se sigurno mogu prepoznati i u slučaju loborske pokladne svadbe. Loborska je pokladna svadba djelomice postala priredbom, ali je još uvijek po mjeri i ukusu njezinih sudionika i oni je izvode za svoju dušu, te istodobno i za druge, za publiku, i to različitu. O toj podvojenosti svjedoči i loborski pokladni plakat: na njemu su najavljena ona događanja koja su preporučljiva široj publici, pa je tako pokladna svadba svedena na "vjenčanje" na loborskom trgu, a okupljanje i sva zbivanja prije "vjenčanja" [odlazak po "mladenku" i na "stavišće", posjeti pojedincima, kolektivima i župniku] uopće se na plakatu ne spominju. Nisu spomenuta u prvom redu ona događanja koja su namijenjena sudionicima i užoj publici. Prema široj publici, onoj koju Loborčani više priželjkuju negoli stvarno privlače, okrenuti su "predstavljakiji" dijelovi događanja, zbog nje se postavlja pozornica, mikrofoni i razglas, dovode plaćeni zabavljači. Široj javnosti i napretku u čast preuzimlju se medijima posredovani uzori: lutka Karnevala, njezina osuda i pogubljenje, motorizacija povorke, suvremeni karnevalski rekviziti, uvođenje žena i djece među izvođače i sudionike, zasebna dječja pokladna priredba, plesne zabave s izborima i nagrađivanjem najuspješnijih maski. Sigurno je, dakle, da Loborčani uz pomoć izvrnutog svijeta poklada žele javnost upozoriti na svoje postojanje. Njihovi običaji, koji su prije jedva prelazili granice zaseoka, sada su centralizirani u Loboru, i otuda oni nastoje izaći u svijet. Današnju loborsku zajednicu čine sela Mjesne zajednice Lobor, a današnji pokladni običaji odražavaju tu zajednicu, potvrđuju da ona nije samo administrativna nego i životna cjelina, sa svim prednostima i manama, pogodnostima i sukobima koji proizlaze iz tog zajedništva. Pojedinci izvana, oni što su napustili tu zajednicu, vraćaju se u nju da bi preuzeli istaknute uloge u pokladnom zbivanju, a preko njih i u hijerarhiji zajednice; žele dakle svoj identitet potvrditi u toj zajednici, kod kuće. U novoj sredini, u velikom gradu, oni ne mogu računati s istaknutim ulogama i njihovo umijeće i sposobnosti [glazbene, predstavljачke, organizatorske] ne mogu doći do izražaja ili se u toj sredini i ne cijene.

Negdašnji loborski pokladni običaji imali su značenje u sferi kulta i zabave; kult i magija pripadali su sferi moći, ali ne one ljudske, nego neke nadnaravne, apstraktne i sigurno spore, neposredno bezopasne. I današnja pokladna zbivanja dobrim su dijelom u sferi zabave; od kulturnih i magijskih elemenata jedva se naziru ostaci, ali je sfera moći prisutna u novom, konkretnom obliku. Društveno ustoličeni i priznati oblici organizacije kulturnih aktivnosti, kojima su se Loborčani utekli u prvom redu zbog namicanja sredstava, osim financijske potpore donijeli su im i društvenu valorizaciju aktivnosti kojom se bave, društveni ugled a time i određenu moć. Neveliku, ali ipak

moć. Nije stoga slučajno da višegodišnji promatrač uočava kadrovske promjene, sukobe interesa, nastojanje pojedinaca i grupa da održe odlučujuću ulogu u organizaciji loborske pokladne svadbe, pa i netrpeljivosti i razočaranja. Naravno, ne treba tu pretjerivati, ne radi se o stvarima velike važnosti, ali one nisu ni slučajne ni sasvim odvojene od šire zajednice i društva u cjelini. Uža zajednica je odraz globalnog društva, pa i sukob u njoj upućuje na nešto više od samog lokalnog sukoba.

Između više grupica "svatova" u vrijeme Kotarskog vjerojatno su također postojali konkurentski odnosi, jer su neki obilazili iste kuće i nije bilo svejedno tko je došao prvi, a tko drugi, već zbog ograničenih mogućnosti domaćina da ih sve počaste. Konkurentski odnos između dviju grupa "svatova" iz 1984. godine i nesklad između "župnika" iz loborske grupe i "svatova" iz Završja ima, međutim, dublje razloge, jer se današnje dvije grupe "svatova" bitno razlikuju. Prva se institucionalizirala uz pomoć društva i u njoj svi konci vode već godinama u iste čvrste ruke; druga se javlja iz revolta svih onih što traže svoje pravo i mjesto na osnovi zajedničke tradicije i pripadnosti istoj zajednici. Ovi drugi imaju svježinu, energiju i šarm buntovnika, oni tek dolaze, bore se za svoje mjesto. Međutim, ostvare li planove o kojima su mi pričali, bit će to isti put koji su prešli i Loborčani: osnovati svoje kulturno-umjetničko društvo, tražiti sredstva, osamostaliti se, odvojiti od Loborčana. Tako i brojni članovi KUD-a "Lobor", koji su iz sela Vojnovca, prave planove za izgradnju vlastitog doma kulture [na jedva dva kilometra udaljenosti od Lobora!], kako bi također prekinuli svoju ovisnost o Loboru. Očigledno se tu ne radi samo o razvoju, rastu interesa za kulturna zbivanja, povećanju broja sudionika, koji više ne mogu naći mjesta u samo jednom kulturno-umjetničkom društvu, jednom društvenom domu, jednom centru.

LITERATURA

Benc-Bošković, Katica

1962. Neki pokladni običaji i drvene maske u Međimurju, "Narodna umjetnost" 6, Zagreb 1962, 81-91.

Bonifačić Rožin, Nikola

1962. Folklorna građa iz Bačkog Brega, rukopis Zavoda za istraživanje folkloru, sign. 388.
1963. Narodne drame, poslovice i zagonetke, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 27, Zagreb 1963.
- 1964-65. Svadbena dramatika u Dubrovačkom primorju, "Narodna umjetnost" 3, Zagreb 1965, 39-74.
1966. Pokladne maškare u Konavlima, "Narodna umjetnost" 4, Zagreb 1966, 153 - 174.
1968. Porodaj kao motiv u narodnoj drami, "Rad XIII-og kongresa Saveza folklorista Jugoslavije u Dojranu 1966. godine", Skopje 1968, 385-390.
1973. Folklorno kazalište u južnom dijelu Hrvatskog zagorja, "Narodna umjetnost" 10, Zagreb 1973, 217-258.

Brolich, Slavka

1940. Svadbeni običaji u Budinšćini, "Etnografska istraživanja i građa" II, Zagreb 1940, 143 -154.

Gavazzi, Milovan

1939. Godina dana hrvatskih narodnih običaja, knj. I, Zagreb 1939.

Kotarski, Josip

- 1915/1. Lopor. Narodni život i običaji, "Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena", knj. 20, sv. 1, 53-58.
- 1915/2. Isto, knj. 20, sv. 2, 226-253.
- 1917/1. Isto, knj. 21, sv. 1, 46-80.
- 1917/2. Isto, knj. 21, sv. 2, 179-224.
1918. Isto, knj. 23, 11-63.

Lozica, Ivan

1982. Obred, karneval, kazalište, "Prolog" 53-54 [XIV], "Fašnik danas", Zagreb 1982, 8 -11.
1985. Folklorno kazalište i scenska svojstva običaja, "Dani hvarskog kazališta", Split 1985, 22-33.

Radić, Antun

1897. Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu, "Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena", knj. 2, Zagreb 1897, 1-88.

Rajković, Zorica

1973. Narodni običaji okolice Donje Stubice, "Narodna umjetnost" 10, Zagreb 1973, 153-216.

1985. Kontinuitet i promjene u pokladnim običajima [na primjeru iz Lobora], "Zbornik radova XXXII kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije" I, Novi Sad 1985, 197-201.

Rihtman-Auguštin, Dunja

1982. Diskusija uz projekt "Fašnik danas", "Prolog" 53-54 [XIV], Zagreb 1982, 14 - 17.

Supek-Zupan, Olga

1982/1. A Hundred Years of Bread and Wine: The Culture, History and Economy of a Croatian Village, disertacija obranjena na The University of Michigan 1982. godine, poglavlje: *Carnival*, 322-358, rukopis Zavoda za istraživanje folklor, sign. 1038.

1982/2. Karneval kao doživljaj i kritika svakodnevice, "Prolog" 53-54 [XIV], "Fašnik danas", Zagreb 1982, 11-14.

Žganec, Vinko

1924. Zbornik jugoslavenskih pučkih popjevaka, knj. I, Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, Zagreb 1924.

Pokladna svadbena povorka u Vojnovcu, 1977. Snimila Z. Rajković, ZIF 12774.

Pokladni svatovi pred loborskim dvorcem, 1976. Snimio S. Sremac, ZIF 10339.

Ples nakon izvođenja "mladenke" ["dever" i "pocnoš", "mladenci"], 1975. Snimila Z. Rajković, ZIF 9058.

Pokladni svatovi - "prvi", 1975. Snimila Z. Rajković, ZIF 9051.

Limena glazba najavljuje početak
pokladne svadbe u Loboru, 1975.
Snimila Z. Rajković, ZIF 9047.

"Dever" i "starešina" pregovaraju pred
kućom "mladenke", 1975.
Snimila Z. Rajković, ZIF 9055.

Izvođenje "mladenke" iz loborskog dvorca, 1977. Snimila Z. Rajković, ZIF 12729.

Zdravica za kuharice, 1976. Snimio S. Sremac, ZIF 10353.

Pokladna povorka s "mladenkom" odlazi iz loborskog dvorca, 1976. Snimio S. Sremac, ZIF 10370.

Povorka vozila na čelu s pokladnom lutkom na putu između Lobora i Zlatara, 1976. Snimio S. Sremac, ZIF 10260.

Maskirana djeca s vrećicom za
skupljanje darova, 1974.
Snimio I. Rajković, ZIF 7448.

Vjenčanje pokladnih mladenaca
na pozornici u Loboru, 1975.
Snimila Z. Rajković, ZIF 9063. →

Pokladna zastava i pozornica u Loboru, 1975. Snimila Z. Rajković, ZIF 9042.

Završna pokladna zabava
u starom Vatrogasnom domu, 1976.
Snimio S. Sremac, ZIF 10434.

Spaljivanje pokladne lutke, 1977.
Snimila Z. Rajković, ZIF 12796.

Pokladni svatovi - "dever"
i "kranclin", 1974.
Snimila Z. Rajković, ZIF 7468.

"Ciganice" su se pridružile
pokladnim svatovima, 1975.
Snimila Z. Rajković, ZIF 9050.

Pokladna maska -
"baba nosi deda u košu", 1975.
Snimila Z. Rajković, ZIF 9043.

Maska konja "gomila" s goničima, 1974.
Snimio I. Rajković, ZIF 7482.

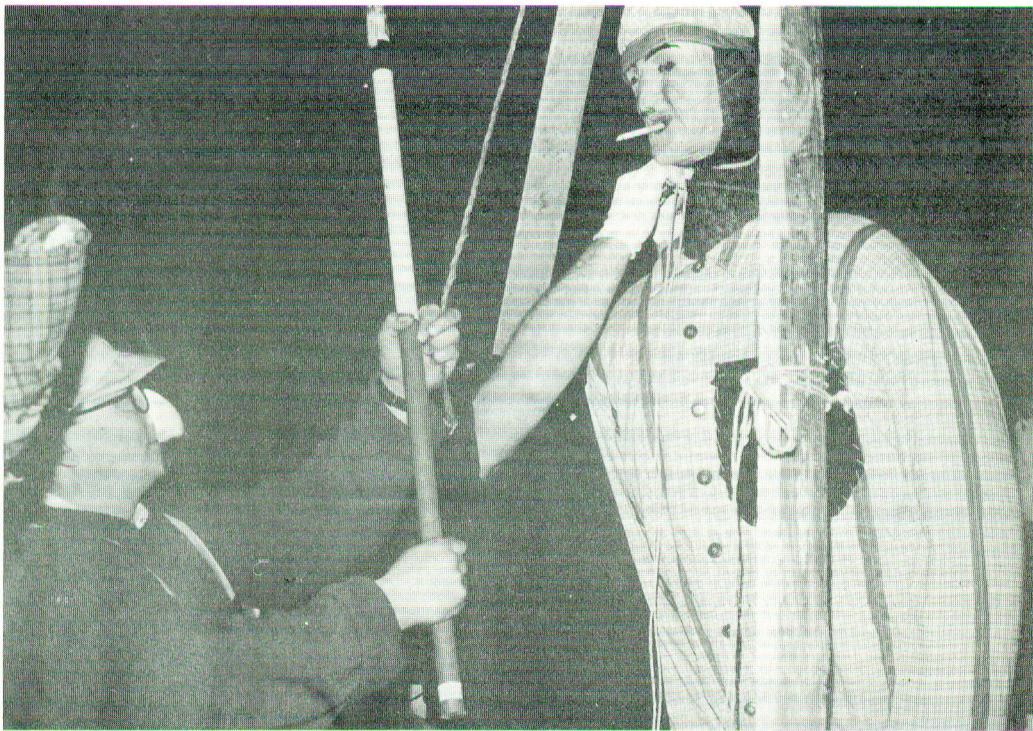

Pokladnu lutku "fašnika" voze na sudenje, 1975. Snimila Z. Rajković, ZIF 9069.

Dolazak "krvnika" na izvršenje osude nad "fašnikom", 1975. Snimila Z. Rajković, ZIF 9070.

Vješanje pokladne lutke "fašnika" prije spaljivanja, 1975. Snimila Z. Rajković, ZIF 9068.

Resnička svadba [zima 1975]. Publika slijedi prosce - " snuboke". Snimio S. Sremac, ZIF 8194.

Resnička svadba [zima 1975]. U kući djevojke - razgovor o mirazu. Snimio S. Sremac, ZIF 8197.